

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
Факультет землевпорядкування та інфраструктурного розвитку
Кафедра туризму, рекреації та краєзнавства

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Магістр

на тему:

**«СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-
ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ У
ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ»**

Виконав: здобувач вищої освіти

2 курсу, групи Тур-61

спеціальності 242 Туризм і рекреація

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми

Туризм і рекреація

Малецький Андрій Іванович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____

(ім'я та прізвище)

ЛЬВІВ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З. Гжицького
Факультет землевпорядкування та інфраструктурного розвитку

Ступінь вищої освіти Магістр

Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм і рекреація
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма Туризм і рекреація
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. завідувача кафедри туризму,
рекреації та краєзнавства
(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я, та прізвище)

“ ” 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувачі вищої освіти

Малецький Андрій Іванович
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення у Західному регіоні України»

Керівник роботи _____
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУВМБ ім. С.З. Гжицького від «10» жовтня 2025 р. №1291-4

2. Строк подання здобувачем роботи 12 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження та сутність основних понять у лікувально-оздоровчому туризмі

1.2. Історичні особливості та еволюція розвитку лікувально-оздоровчого туризму

1.3. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні: структура, організація, фактори розвитку та нормативно-інституційні засади функціонування

1.4. Методологія наукових досліджень лікувально-оздоровчого туризму

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІКУВАЛЬНО-

ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Західного регіону України для розвитку лікувально-оздоровчого туризму

2.2. Аналіз діяльності основних курортно-рекреаційних зон Західного регіону України

2.3. Характеристика провідних курортно-рекреаційних центрів Західної України

2.4. Екологічні аспекти організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму туризму в Західному регіоні України

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

3.1. Формування туристичного іміджу Західних регіонів України як безпечного оздоровчого регіону в умовах сьогодення

3.2. Інноваційні підходи та тренди: медичний велнес, SPA-індустрія, реабілітаційні програми для військових

3.3. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				

7. Дата видачі завдання «13» жовтня 2025 р.
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	13.10.2025	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 20.10.2025	
3.	Написання вступу і I розділу	до 03.11.2025	
4.	Написання II розділу	до 17.11.2025	
5.	Написання III розділу	до 01.12.2025	
6.	Написання висновків	до 05.12.2025	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 10.12.2025	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 12.12.2025	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 15.12.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	22.12.2025	

Здобувачка вищої освіти _____

(підпис)

Андрій МАЛЕЦЬКИЙ

(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

(ім'я та прізвище)

УДК 338.48-6:615.8(477.83)

Кваліфікаційна робота: 89 сторінок текстової частини, 9 рисунків, 10 таблиць, 51 літературних джерел.

Малецький А. І. «Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення у Західному регіоні України». Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм і рекреація. Львів: ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, 2025. 89 с.

У кваліфікаційній роботі на тему «Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення у Західному регіоні України» розкрито теоретико-методологічні засади лікувально-оздоровчого туризму, проаналізовано етапи його становлення та визначено структуру, чинники розвитку й нормативно-інституційні засади функціонування в Україні.

Здійснено оцінку природно-рекреаційних ресурсів Західного регіону України, проаналізовано діяльність основних курортно-рекреаційних зон і провідних лікувально-оздоровчих центрів, а також розглянуто екологічні аспекти розвитку галузі. Обґрунтовано перспективні напрями удосконалення лікувально-оздоровчого туризму, зокрема формування позитивного туристичного іміджу регіону та впровадження інноваційних підходів, включаючи медичний велнес, SPA-індустрію і реабілітаційні програми в умовах сучасних викликів.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі «Стан та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення у Західному регіоні України» досліджено теоретико-методологічні засади лікувально-оздоровчого туризму, розкрито сутність основних понять, охарактеризовано етапи його становлення та розвитку. Визначено структуру, організаційні форми, чинники розвитку й нормативно-інституційні засади функціонування лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Здійснено оцінку природно-рекреаційних ресурсів Західного регіону України та проаналізовано діяльність основних курортно-рекреаційних зон і провідних лікувально-оздоровчих центрів. Особливу увагу приділено екологічним аспектам розвитку лікувально-оздоровчого туризму, зокрема питанням раціонального використання природних лікувальних ресурсів та екологічної безпеки курортних територій. Обґрунтовано перспективні напрями розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Західних регіонах України, акцентовано увагу на формуванні позитивного туристичного іміджу регіону як безпечної оздоровчої дестинації. Запропоновано інноваційні підходи, зокрема розвиток медичного велнесу, SPA-індустрії та реабілітаційних програм для військовослужбовців, а також окреслено основні проблеми й перспективи розвитку галузі в умовах сьогодення.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, санаторно-курортна діяльність, природно-рекреаційні ресурси, Західний регіон України.

ANNOTATION

The diploma thesis “Current State and Prospects for the Development of Health and Wellness Tourism in the Western Region of Ukraine under Contemporary Conditions” examines the theoretical and methodological foundations of health and wellness tourism, clarifies key concepts, and outlines the stages of its development. The structure, organizational forms, development factors, and regulatory frameworks of health and wellness tourism in Ukraine are identified. The study assesses the natural and recreational resources of the Western region of Ukraine and analyzes the activities of major resort and recreational zones and leading health and wellness centers. Special attention is paid to environmental aspects, including the rational use of natural therapeutic resources and environmental safety of resort areas. Promising directions for the development of health and wellness tourism in the Western regions of Ukraine are substantiated, with an emphasis on forming a positive tourist image of the region as a safe health-oriented destination. Innovative approaches such as medical wellness, the SPA industry, and rehabilitation programs for military personnel are proposed, and key challenges and prospects of the sector under current conditions are outlined..

Keywords: health and wellness tourism, spa and resort activity, natural recreational resources, Western region of Ukraine, resort and recreational zones.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ	9
1.1. Теоретичні аспекти дослідження та сутність основних понять у лікувально-оздоровчому туризмі	9
1.2. Історичні особливості та еволюція розвитку лікувально-оздоровчого туризму	19
1.3. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні: структура, організація, фактори розвитку та нормативно-інституційні засади функціонування	28
1.4. Методологія наукових досліджень лікувально-оздоровчого туризму	36
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ	41
2.1. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Західного регіону України для розвитку лікувально-оздоровчого туризму	41
2.2. Аналіз діяльності основних курортно-рекреаційних зон Західного регіону України	49
2.3. Характеристика провідних курортно-рекреаційних центрів Західної України	55
2.4. Екологічні аспекти організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Західному регіоні України	64
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	68
3.1. Формування туристичного іміджу Західних регіонів України як безпечного оздоровчого регіону в умовах сьогодення	68
3.2. Інноваційні підходи та тренди: медичний велнес, SPA-індустрія, реабілітаційні програми для військових	73
3.3. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення	77
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

У сучасних умовах динамічних соціально-економічних трансформацій, зростання рівня стресових навантажень та погіршення стану здоров'я населення лікувально-оздоровчий туризм набуває особливого значення як важливий складник системи відновлення, профілактики та зміцнення здоров'я. Україна, зокрема її західний регіон, володіє унікальним природно-ресурсним потенціалом, що включає мінеральні води різних бальнеологічних груп, термальні джерела, лікувальні грязі та сприятливі кліматичні умови, які формують основу для розвитку висококонкурентного курортно-рекреаційного комплексу. Зростаючий попит на оздоровчі, реабілітаційні та wellness-послуги, а також актуальність повоєнної відбудови, розширення програм реабілітації військовослужбовців та цивільного населення визначають необхідність поглибленого вивчення стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіоні.

Актуальність дослідження. Лікувально-оздоровчий туризм стає одним із найбільш перспективних напрямів розвитку національної туристичної галузі, здатним забезпечувати не лише соціальний ефект через покращення здоров'я населення, але й вагомий економічний внесок у розвиток територій. Західна Україна має всі передумови для формування потужного оздоровчого кластеру, проте ефективність його функціонування стримується низкою проблем: нерівномірністю інфраструктурного розвитку, недостатньою модернізацією санаторно-курортної бази, екологічними ризиками, слабкою промоцією та відсутністю єдиної маркетингової стратегії. Це зумовлює необхідність наукового аналізу сучасного стану галузі та визначення перспектив її удосконалення відповідно до світових трендів і запитів суспільства.

Мета дослідження: комплексно оцінити стан розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Західному регіоні України, проаналізувати функціонування основних курортно-рекреаційних зон та визначити перспективи й інноваційні напрями його вдосконалення в умовах сьогодення.

Об’єкт дослідження: лікувально-оздоровчий туризм як соціально-економічне та рекреаційно-медичне явище у Західному регіоні України.

Предмет дослідження: теоретичні засади, організаційно-економічні механізми, сучасний стан, екологічні умови та перспективні напрями розвитку лікувально-оздоровчого туризму в західних областях України.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретичні аспекти лікувально-оздоровчого туризму та уточнити сутність основних понять;
- проаналізувати історичні етапи формування та еволюції розвитку лікувально-оздоровчого туризму;
- дослідити структуру, організацію та нормативно-інституційні засади функціонування лікувально-оздоровчого туризму в Україні;
- оцінити природно-рекреаційний потенціал Західного регіону України;
- проаналізувати діяльність основних курортно-рекреаційних зон регіону та визначити їх спеціалізацію;
- надати характеристику провідних курортно-оздоровчих центрів Західної України;
- визначити перспективи формування іміджу Західного регіону як безпечного оздоровчого простору;
- обґрунтувати інноваційні підходи до розвитку wellness-, SPA-індустрії та реабілітаційних програм, зокрема для військовослужбовців;
- виявити основні проблеми та окреслити перспективні напрями вдосконалення лікувально-оздоровчого туризму.

Методи дослідження: теоретичні методи, історико-генетичний метод, географічний та ресурсний аналіз, метод порівняльного аналізу, соціально-економічний аналіз — для дослідження структури, організації та чинників розвитку галузі; екологічний моніторинг та оцінювання, SWOT-аналіз.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження та сутність основних понять у лікувально-оздоровчому туризмі

Лікувально-оздоровчий туризм посідає важливе місце в туристичній індустрії України, що зумовлено поєднанням унікальних природних ресурсів, наявністю санаторно-курортної інфраструктури, зростанням попиту на здоровий спосіб життя та позитивним соціально-економічним впливом на регіони. Водночас у науковій літературі досі не сформовано єдиного підходу до трактування поняття «лікувально-оздоровчий туризм». Лікувально-оздоровчий потенціал туристичної діяльності дозволяє широко застосовувати його в системі санаторно-курортного лікування та рекреації.

Упродовж останніх років у науково-методичній літературі та засобах масової інформації значну увагу приділяють такому різновиду туристичної діяльності, як лікувальний, медичний та оздоровчий туризм. Медичний туризм сьогодні посідає особливе місце у глобальній структурі курортно-туристичних послуг. Хоча його частка у світовому туристичному обороті за кількістю проведених днів не перевищує 1%, на частку доходів він забезпечує близько 5%, що свідчить про високу капіталомісткість та вартісність цього напрямку відпочинку.

В українському науковому та практичному дискурсі паралельно використовують низку термінів – «курортний туризм», «медичний туризм», «лікувальний туризм», «лікарський туризм», «оздоровчий туризм», «реабілітаційний туризм» тощо [12]. Така різноманітність понять відображає складну, багатовимірну природу цього виду туристичної діяльності та вимагає системного розмежування. З метою формування чіткого й змістовно виваженого визначення лікувально-оздоровчого туризму було здійснено аналіз базових понять, які відображають його ключові характеристики та структурні елементи (Табл. 1.1).

**Таблиця 1.1. – Характеристика основних понять та термінології
у лікувально-оздоровчому туризмі**

Автор	Визначення
Галасюк С.	Лікувально-оздоровчий туризм спрямований на досягнення низки ключових цілей, серед яких: повноцінний відпочинок, рекреація, оздоровлення та здійснення лікувальних заходів.
Федоров В.К.	Лікувально-оздоровчий туризм – це форма індивідуального або групового відпочинку, що включає комплекс відновлювальних, профілактичних і лікувальних процедур, спрямованих на покращення фізичного та психофізіологічного стану людини.
Мальська М.П., Рутинський М.Й.	Лікувально-оздоровчий туризм охоплює переміщення як резидентів, так і нерезидентів у межах країни або за її кордони на період від 20 годин до шести місяців з метою оздоровлення, профілактики захворювань та зміцнення функціональних можливостей організму.
Бережна О.О	Лікувально-оздоровчий туризм передбачає організацію стаціонарного або амбулаторного перебування туристів, у межах якого поєднуються лікування певних захворювань, відпочинок та комплексні заходи, спрямовані на відновлення і зміцнення організму.
Кляп М. П.	Лікувально-оздоровчий туризм є складовою туристичної діяльності, основною метою якої виступає лікування або перебування в медичних і санаторно-курортних закладах. До його структури належать три взаємопов'язані напрями: лікувально-оздоровчий, оздоровчий та власне лікувальний туризм.
Чорненька Н. В.	Лікувально-оздоровчий туризм фактично тотожний поняттю «санаторно-курортний туризм» і передбачає організацію подорожей, спрямованих на загальне оздоровлення та отримання лікувальних послуг.
Пуцентайло П. Р.	Лікувально-оздоровчий туризм за змістом наближається до поняття «оздоровчий відпочинок», який, залежно від засобів впливу на організм людини, включає кліматолікування, бальнеолікування, морелікування та грязелікування.
Баєв В.В.	Це поняття є близьким до терміна «медичний туризм», що охоплює не лише діагностику й лікування, а й профілактику захворювань, підтримання здорового способу життя та надання косметичних послуг.
Холявка В.З та ін.	Лікувально-оздоровчий туризм є близьким за змістом до понять «спалікувальний туризм» та «health tourism» (подорожі заради здоров'я), що об'єднують різні форми оздоровчих подорожей, спрямованих на покращення фізичного і психоемоційного стану людини.
Мельник Л. В., Батиченко С. П.	Лікувально-оздоровчий туризм спрямований на відновлення та зміцнення здоров'я, а також на профілактику захворювань, поєднуючи лікування, оздоровлення, рекреацію й повноцінний відпочинок.

Джерело: складено автором на основі літературних джерел [15, 26, 50]

Узагальнюючи результати досліджень науковців щодо трактування поняття «лікувально-оздоровчий туризм» (табл. 1.1.), можна дійти висновку, що його слід розглядати як організовану подорож на визначений проміжок часу з метою отримання розширеного комплексу послуг, які поєднують відпочинок, оздоровлення, лікування та рекреацію. Попри наявні відмінності у деталях визначення, у науковців простежується спільна думка: розвиток лікувально-оздоровчого туризму безпосередньо залежить від стану санаторно-курортної сфери. Саме ця галузь сьогодні стикається з низкою проблем, зокрема скороченням мережі санаторно-курортних закладів, недостатнім фінансуванням, застарілим медичним обладнанням та фізично зношеною інфраструктурою. Водночас Україна володіє значним природно-рекреаційним потенціалом і має всі передумови для формування конкурентоспроможної, високорозвиненої санаторно-курортної та туристичної індустрії [12, 15, 50].

Незважаючи на різноманітність і певну суперечливість визначень у науковій літературі, усі дослідники погоджуються, що лікувально-оздоровчий туризм є різновидом туристичної діяльності. Однак чинні нормативно-правові акти України містять окремі неузгодженості щодо статусу осіб, для яких призначено лікувально-оздоровчі послуги, та класифікації закладів, у яких ці послуги надаються. Це створює певні труднощі у формуванні єдиного підходу до трактування та регулювання лікувально-оздоровчого туризму.

Безперечно, найбільший оздоровчий ефект забезпечує відпочинок у природному середовищі та екологічно чистих локаціях. Проте для рекреаційного туризму не є обов'язковим обирати саме курортні території, оскільки відпочинок у високосезонний період на курортах традиційно є дорогим. Лікувальні властивості природно-кліматичних ресурсів були відомі людству ще з давніх часів. На сучасному етапі ці знання систематизує курортологія — галузь медичної науки, що вивчає мінеральні води, лікувальні грязі, кліматичні особливості лікувальних місцевостей і методики їх застосування з лікувальною та профілактичною метою.

Лікувально-оздоровчий туризм у міжнародній практиці трактується як поєднання дозвілля, рекреаційних активностей та індивідуально підібраних оздоровчих програм, орієнтованих на турботу про клієнта та покращення його фізичного і психоемоційного стану. Саме такого підходу дотримується Європейська асоціація наукових експертів у сфері туризму. У цьому визначенні чітко простежуються три головні складові лікувального туризму: відпочинок, профілактика та лікування. Проте акцент робиться саме на рекреаційній складовій — відпочинку та розвагах, що відповідає західноєвропейській моделі медичного туризму. Згідно з цією моделлю, туристів та відпочивальників розміщують у готелях високого класу, які мають напрацьований професійний досвід і науково обґрунтовані практики у сферах медицини, wellness-технологій та рекреації [14].

Лікувальний туризм являє собою подорож, що здійснюється з метою оздоровлення та включає перебування у відповідних оздоровчих або санаторно-курортних закладах. Оздоровчий туризм, у свою чергу, зорієнтований передусім на профілактику захворювань та відпочинок. Йому властиві триваліші подорожі, менша кількість відвідуваних локацій і довше перебування на одному курорті. Його зміст ґрунтується на комплексному використанні природних лікувальних ресурсів у поєднанні з фізичною активністю, спрямованими на відновлення організму.

У представників середнього віку дедалі більшої популярності набувають здоровий спосіб життя та активні форми відпочинку. На думку експертів, саме ця категорія споживачів стане основною клієнтською базою санаторно-курортних закладів і визначатиме розвиток оздоровчого туризму у XXI столітті. Водночас ринок медичного туризму переживає суттєві трансформації: традиційні санаторії поступово втрачають образ місця відпочинку для літніх людей і перетворюються на сучасні багатофункціональні оздоровчі центри, орієнтовані на різні вікові та соціальні групи [1-2].

Очевидно, що оздоровчий та медичний туризм тісно перетинаються, адже їхні цілі та механізми реалізації значною мірою збігаються, а використовувана

матеріально-технічна база є спільною. З огляду на це лікувально-оздоровчий туризм включає кілька напрямів: власне лікувальний, реабілітаційний (після перенесених захворювань) та профілактичний (оздоровчий), орієнтований на підтримання оптимального фізичного і психоемоційного стану. Оздоровчий туризм може набувати як активних форм (спортивно-оздоровчі програми), так і пасивних (програми догляду за тілом, «б'юті-тури»). Поняття «здоров'я» у сучасному академічному дискурсі трактується як гармонійний стан тіла й душі, досягнутий шляхом відпочинку, релаксації та оздоровчих практик, що сприяють відновленню фізичних і психологічних ресурсів людини [3, 6].

Курортом вважають територію, що володіє природними лікувальними ресурсами — мінеральними водами, лікувальними грязями, специфічними кліматичними умовами — та має необхідні умови для їх використання з профілактичною й лікувальною метою. Залежно від провідних природно-лікувальних чинників курорти поділяють на бальнеологічні, грязьові, кліматичні та змішані. Традиційно оздоровчі методики поділяють на основні — кліматотерапію (лікування сприятливим кліматом), бальнеотерапію (мінеральними водами), пелоїдотерапію (лікувальними грязями) — та додаткові: таласотерапію (використання морської води та продуктів моря), аеротерапію (гірське повітря), спелеотерапію (мікроклімат печер), фітотерапію (вплив природних фітоценозів).

Цей вид туризму має низку характерних рис. По-перше, для досягнення терапевтичного ефекту перебування на курорті повинно тривати не менше трьох тижнів. По-друге, санаторно-курортне лікування є порівняно дорогим, хоча в останні роки з'являються економніші тури, орієнтовані на споживачів із середнім рівнем доходу. По-третє, основну частку клієнтів становлять люди старшого віку, для яких актуальними є загострення хронічних захворювань і потреба у відновленні організму. Ця категорія туристів обирає як спеціалізовані курорти, що лікують певні захворювання, так і змішані центри, які забезпечують загальне відновлення життєвих сил [4, 5].

Туристичний ринок лікувально-оздоровчого туризму активно змінюється. Традиційні санаторії поступово трансформуються у поліфункціональні оздоровчі центри, орієнтовані на ширшу аудиторію. Ці зміни зумовлені двома ключовими факторами:

- Зміною попиту. Здоровий спосіб життя стає трендом, а кількість людей, які прагнуть підтримувати фізичну форму й потребують ефективних антистресових програм, зростає. Передусім це особи середнього віку, які віддають перевагу активному відпочинку та мають обмежений час.

- Зменшенням державної підтримки. Фінансування санаторно-курортної сфери з боку держави та органів місцевого самоврядування скорочується, тому заклади змушені оновлювати свої послуги та виходити на нові ринкові сегменти. Зберігаючи лікувальну функцію, курорти розширюють спектр пропозицій: впроваджують спортивні, культурні, wellness- та anti-age програми, таласотерапію, програми «фіто-краса-омолодження», гнучко варіюють тривалість курсів.

Лікувально-оздоровчі послуги є сукупністю економічних відносин, природних ресурсів і інституцій, що визначають характер функціонування суб'єктів господарювання, які виробляють і реалізують оздоровчі послуги. У соціальному аспекті діяльність санаторно-курортних закладів зумовлена потребою населення у відпочинку, лікуванні, реабілітації та відновленні фізичних, психоемоційних і розумових ресурсів. Більшість вітчизняних учених до основних ресурсів лікувально-оздоровчого туризму відносять природно-рекреаційні ресурси та сприятливі природно-кліматичні умови. Проте ефективне формування та надання лікувально-оздоровчих послуг можливе лише за умови комплексного використання всіх видів ресурсів: природних, матеріальних, фінансових, кадрових, організаційних, інформаційних, енергетичних, інтелектуальних та інфраструктурних [8].

Лікувальний туризм є одним із найпоширеніших різновидів рекреаційних подорожей завдяки доступності для широкого кола вікових груп та очевидній

користі від перебування в санаторно-курортних закладах. Він охоплює такі основні категорії [15]:

- пелотерапія (лікування лікувальними грязями);
- фітотерапія (використання лікарських рослин);
- аеротерапія (лікувальна дія свіжого гірського чи морського повітря);
- таласотерапія (використання морської води та клімату);
- курортне лікування;
- інші лікувально-оздоровчі методики.

Основними напрямками лікувально-оздоровчого туризму є кліматотерапія, бальнеотерапія та грязелікування. Кліматотерапія ґрунтується на позитивному впливі природних кліматичних умов на організм. Перебування у новому кліматичному середовищі активізує адаптаційні механізми, сприяє зменшенню проявів хронічних запальних процесів, покращує роботу дихальної та серцево-судинної систем. До її методів належать дозовані морські, сонячні та повітряні ванни. Бальнеотерапія передбачає використання природних і штучних мінеральних вод для лікування та оздоровлення. Вона нормалізує біохімічні показники крові, покращує роботу органів травлення, опорно-рухового апарату та серцево-судинної системи. Курорти з мінеральними джерелами є популярними серед осіб із хронічними захворюваннями цих систем. Грязелікування (пелоїдотерапія) полягає у застосуванні лікувальних грязей — глини, мулу, торфу, сульфідних та ін. Грязі стимулюють кровообіг, активізують імунну систему, покращують обмін речовин та сприяють регенерації тканин [7].

Лікувальний туризм має низку характерних рис, які вирізняють його серед інших видів рекреаційної діяльності:

- Тривалість лікування. Для досягнення стійкого оздоровчого ефекту необхідне перебування на курорті не менше трьох тижнів — це мінімальний термін, що забезпечує лікувальний результат.

- Вартість послуг. Санаторно-курортне лікування є відносно дорогим видом відпочинку. Навіть за появи бюджетніших пропозицій більшість програм орієнтована на туристів із середнім і високим рівнем доходу.

- Цільова аудиторія. Попит формують переважно люди середнього та старшого віку, що пов'язано зі збільшенням кількості хронічних захворювань і потребою у системному оздоровленні.

Обираючи лікувально-оздоровчий туризм, люди прагнуть досягти кількох ключових цілей: відпочинку, зміцнення здоров'я, профілактики та лікування, відновлення фізичного та психологічного стану. Саме поєднання цих компонентів формує специфіку цього напрямку.

Лікувально-оздоровчий туризм виступає важливим напрямом туристичної діяльності, спрямованим на покращення фізичного та психофізіологічного стану людини завдяки використанню спеціалізованих програм, природних ресурсів та процедур у профільних медичних чи курортних закладах. Він поєднує медичні, рекреаційні та туристичні аспекти, забезпечуючи комплексне оздоровлення, відпочинок та відновлення життєвих ресурсів людини. Ключовим чинником його ефективності є гармонійне поєднання високого стандарту медичних послуг та якісної туристичної інфраструктури [10-12].

Популярність лікувально-оздоровчого туризму значною мірою визначається його доступністю: відпочивати на курортах може не лише людина з певними медичними показаннями, а й цілком здорова особа. У таких випадках програма перебування не передбачає обов'язкового медичного огляду, лікарського супроводу чи спеціалізованого лікування. Основу оздоровчих програм складають природні лікувальні чинники — мінеральні води, лікувальні грязі, сприятливий клімат, фітонциди рослин тощо, які сприяють зміцненню й загартуванню організму.

Перевагою лікувально-оздоровчого туризму є те, що поряд із лікувальною складовою турист бере участь у різноманітних культурно-пізнавальних заходах: прогулянках, походах, катанні на лижах, купанні, оглядових екскурсіях. Такі

активності покращують загальне самопочуття, сприяють відновленню після фізичних, розумових і психологічних навантажень та підвищують працездатність.

На туристичні потоки впливають як внутрішні, так і зовнішні мотиви подорожей. Щороку Україну відвідують мільйони іноземців. Найпопулярніші курорти: Моршин, Трускавець, Миргород, санаторії Закарпаття. У роки пандемії COVID-19 та під час дії воєнного стану спостерігалось суттєве скорочення туристичних прибуттів. Інформаційне забезпечення формує туристичний імідж України. Активна діяльність органів туризму в онлайн-просторі дозволяє оперативно поширювати інформацію про санаторно-курортні послуги, програми лікування та оздоровлення. Значний внесок роблять масові заходи — туристичні форуми, виставки, конференції та прес-тури.

Жінки загалом проявляють більшу туристичну активність, ніж чоловіки. У містах рівень туристичних поїздок значно вищий, ніж у сільській місцевості, що зумовлено перевантаженням населення та потребою в рекреації.

Вікові особливості також впливають на структуру попиту:

- найбільш активні туристи — у віці 18–30 років,
- пік туристичної мобільності — 30–50 років.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму потребує інвестицій у спеціалізовану інфраструктуру, створення нових туристично-рекреаційних комплексів і сучасних оздоровчих програм. В Україні реалізуються міжнародні та національні проєкти, зокрема: «FORZA», гірськолижний комплекс «Полонина Апецька», «Ужгород – Полонина Руна», «Гео-Карпати», проєкт «Моршин – Хоринець-Здруй» тощо. Вони покликані підвищити туристичну привабливість регіонів і зміцнити економічний потенціал територій [10-12].

У межах лікувально-оздоровчого туризму найбільш затребуваними є такі групи послуг: лікування різних захворювань із застосуванням сучасних медичних технологій; репродуктивна медицина (ЕКЗ, штучне запліднення); реабілітаційні програми (фізіотерапія, масаж, бальнеопроцедури); діагностика (МРТ, УЗД,

ендоскопія тощо); стоматологічні послуги (імплантація, протезування, естетична стоматологія).

Структурно лікувально-оздоровчий туризм охоплює такі елементи:

- кліматотерапію;
- бальнеотерапію;
- пелоїдотерапію;
- аеротерапію;
- wellness-програми;
- таласотерапію [23].

Такий підхід дозволяє трактувати лікувально-оздоровчий туризм як багатокомпонентну систему, що інтегрує відпочинок, профілактику, відновлення організму та медичні процедури. Для цього виду туризму характерні: тривалі терміни перебування туристів, необхідні для досягнення оздоровчого ефекту; висока вартість послуг у порівнянні з іншими видами туризму; переважання осіб похилого віку серед споживачів, хоча ринок поступово омолоджується [15].

Тривалий період перебування туристів, орієнтація на комплексні послуги та сезонна стабільність роблять лікувально-оздоровчий туризм економічно важливішим для регіонів, ніж інші рекреаційні напрямки. Однак його розвиток стримується стереотипами молодших вікових груп (25–45 років), які асоціюють санаторно-курортні заклади з застарілими стандартами сервісу, що залишилися у спадок від радянської системи [40].

Сучасний ринок лікувально-оздоровчих послуг базується на взаємодії двох ключових суб'єктів: підприємств санаторно-курортної сфери та туристичних операторів, які формують і реалізують спеціалізовані тури. Лікувально-оздоровчий туризм є одним із найбільш значущих напрямів туристичної діяльності, оскільки урбанізація, високий рівень стресу, цифровізація та глобалізація знижують фізичні та психофізіологічні резерви населення, підвищуючи потребу в оздоровленні та профілактиці хвороб.

1.2. Історичні особливості та еволюція розвитку лікувально-оздоровчого туризму

Лікувально-оздоровчі подорожі є однією з найдавніших форм туристичної діяльності. Археологічні матеріали та письмові свідчення давніх цивілізацій Єгипту, Греції, Месопотамії й Китаю підтверджують, що ще тисячі років тому люди подорожували до термальних джерел, святилищ, купалень та регіонів із сприятливішим кліматом для відновлення духовної та фізичної рівноваги. Уже цивілізації IV–III тис. до н.е. застосовували методи оздоровлення, які сьогодні інтегровані у програми сучасних СПА-центрів: аюрведичні практики, тайський масаж, елементи китайської медицини тощо. Як приклад ранніх оздоровчих мандрівок можна назвати подорожі до Мертвого моря для ритуальних обмивань. Концепція «*Sanus per aquam*» («здоров'я через воду») була відома ще в античному Римі. Римляни використовували термальні купальні та мінеральні джерела для лікування недуг. Власне, від цих практик походить термін SPA, яким позначають комплекс водолікувальних, косметичних та релакс-процедур.

Поштовхом до активного розвитку міжнародного медичного туризму стали, з одного боку, високі витрати на лікування в економічно розвинутих країнах, а з іншого – недостатній рівень чи брак якісної медичної допомоги в багатьох державах, що розвиваються. До основних чинників, які мотивують пацієнтів звертатися по медичні послуги за кордоном: доступність висококваліфікованих лікарів, використання сучасного діагностичного та лікувального обладнання, інноваційні технології, а також нижча вартість медичних послуг порівняно з країною походження пацієнта [16].

На нашу думку, медичний туризм є окремим підвидом лікувально-оздоровчого туризму. На початку XX ст. останній часто ототожнювали із санаторно-курортним туризмом, про що свідчать численні дослідження функціонування санаторіїв і пансіонатів. Водночас, вважаємо, що основною місією санаторно-курортних закладів є насамперед реабілітація та відновлення організму

після перенесених захворювань, а не безпосереднє лікування гострих станів. Санаторно-курортний туризм, таким чином, є важливою складовою лікувально-оздоровчого туризму, оскільки реалізує переважно відновні та профілактичні функції через фізіотерапевтичні та інші немедикаментозні процедури.

У післявоєнний період надзвичайно важливо спрямувати зусилля держави, бізнесу та наукової спільноти на цілеспрямований розвиток лікувально-оздоровчого туризму, адаптуючи його до актуальних потреб суспільства. Йдеться, зокрема, про впровадження інноваційних медико-реабілітаційних технологій, дотримання принципів екологічної сталості, розбудову сучасної курортної інфраструктури та підвищення якості сервісу [13-14].

Перший сплеск популярності оздоровчих подорожей зафіксовано в часи Стародавнього Риму. Саме тоді виникають бальнеуми — невеликі громадські купальні, а згодом — масштабні термальні комплекси з розвиненою інфраструктурою: спортивними залами, трапезними, бібліотеками, кімнатами відпочинку та навіть театральними майданчиками. Римські лазні стали попередниками сучасних європейських курортів і поширилися по всій території імперії. На їх основі сформувалися такі знані курорти, як Бас (Велика Британія) чи Баден-Баден (Німеччина). Деякі європейські центри водолікування, зокрема Карлові Вари (Чехія) чи курорти Бельгії, мають витоки ще з середньовіччя.

Курорти швидко перетворилися на культурні та соціальні центри — із театрами, бальними залами, садами та торговельними вулицями. Вони стали місцем проведення політичних і ділових зустрічей, світських заходів, а нерідко й пошуку шлюбних партнерів. Саме в цей час, за деякими твердженнями, уперше з'являється термін «wellness», що означає «добре здоров'я».

Процес становлення лікувального туризму в Україні загалом збігався з європейськими тенденціями, хоча проходив нерівномірно. Лікувально-оздоровчий туризм як окрема форма туристичної діяльності має багатовікову історію й відображає загальний поступ суспільства, медицини, технологій та туристичної

індустрії. Детальніше етапи еволюції лікувально-оздоровчого туризму в Україні та світі розглянуто у табл. 1.2.

Таблиця 1.2. – Основні етапи еволюції лікувально-оздоровчого туризму

Етап	Характеристика	Основні риси
Античні часи та раннє Середньовіччя	Використання термальних і мінеральних джерел, купалень та природних ресурсів для оздоровлення й лікування; римські лазні поєднували лікувальні процедури із соціалізацією та відпочинком.	Застосування природних чинників (вода, грязі, клімат); розвиток традицій водолікування; формування перших оздоровчих практик та елементів рекреаційної культури.
Середина XIX століття	Масовий розвиток курортів і санаторіїв, активне використання мінеральних вод у лікуванні; формування культури відпочинку та оздоровлення серед вищих соціальних груп.	Поширення водолікування, інгаляцій, фізіотерапії; виділення курортів за медичними спеціалізаціями; зростання популярності кліматичних і бальнеологічних курортів.
Початок XX ст.	Розвиток медичної науки та створення нових методів лікування на основі природних чинників; технічний прогрес дозволив збільшити мобільність населення та подорожі на значні дистанції.	Професійна організація лікувально-курортної справи, формування санаторно-курортної мережі; підвищення доступності оздоровчих послуг для широких верств населення; розбудова комплексних рекреаційних центрів.
Кінець XX – початок XXI ст.	Глобалізація та швидкий розвиток медичних технологій; поява нових напрямів оздоровчих практик і медичних послуг; активний розвиток індустрії медичного та йога-туризму.	Зростання популярності медичного туризму (хірургія, пластична медицина, реабілітація); формування wellness-курортів; підвищення доступності міжнародних медичних послуг; розширення спектра спеціалізованих програм оздоровлення.
XXI ст.	Інтеграція інноваційних і альтернативних методів відновлення здоров'я; посилена увага до природних чинників, розвиток wellness-туризму та інклюзивних оздоровчих практик.	Поширення комплексних SPA- і wellness-програм; використання східних технік (аюрведа, тайський масаж); популяризація профілактичного оздоровлення; зростання інтересу до екоорієнтованих і сталих форм рекреації.

Джерело: сформовано автором [3-4, 12-19].

Лікувально-оздоровчий туризм є одним із найдавніших різновидів подорожей, оскільки люди здавна прагнули покращити здоров'я за допомогою природних факторів. У Стародавньому Єгипті, Греції та Римі широке поширення мали процедури, пов'язані з використанням термальних і мінеральних вод, лікувальних грязей та природних джерел. Особливо відомими були римські терми, де водні процедури поєднувалися з відпочинком, ритуалами очищення та соціальним спілкуванням. Природні мінеральні ресурси застосовувалися для лікування захворювань травної системи, шкірних недуг та інших патологій. Хоча у цей період ще не існувало чіткої класифікації лікувально-оздоровчого туризму, саме тоді сформувалися його первинні форми на основі використання природних умов для оздоровлення [19].

XIX століття стало ключовим етапом у розвитку лікувально-оздоровчого туризму. У Європі та США починається активне будівництво санаторіїв, бальнеологічних закладів і курортів, спеціалізованих на лікуванні та профілактиці захворювань. Значного поширення набуває використання мінеральних вод для терапії різних хвороб. Інфраструктура курортів розвивається у Чехії, Німеччині, Франції, Австрії та інших країнах, а відвідування курортів стає важливим елементом культури відпочинку та соціального престижу. Санаторії пропонують широкий спектр оздоровчих процедур: бальнеотерапію, інгаляції, масажі, фізіотерапевтичні методи, що заклали основу класичної санаторної медицини.

На початку XX століття розвиток природничих наук і медицини сприяв формуванню більш системного підходу до лікувально-оздоровчих послуг. Вивчення впливу природних чинників на організм дозволило розширити спектр методів лікування, заснованих на мінеральних водах, кліматотерапії, грязелікуванні тощо. Технічний прогрес і поява нових транспортних можливостей забезпечили доступність курортів для ширшого кола населення. Курорти почали пропонувати не лише природні лікувальні ресурси, але й професійну медичну допомогу, спеціалізовану реабілітацію після захворювань і травм.

У другій половині XX століття відбулася демократизація лікувально-оздоровчого туризму: доступ до санаторно-курортного лікування отримали представники середнього класу. Поширення ідей здорового способу життя та профілактики сприяло популяризації комплексних оздоровчих програм, які включали фізичну активність, дієтотерапію, відновлювальні методики та психологічну релаксацію.

Кінець XX – початок XXI століття – глобалізація, цифровізація та нові напрями оздоровлення. У цей період лікувально-оздоровчий туризм зазнав глибокої трансформації під впливом глобалізації, розвитку медичних технологій та зростання доступності інформації. Особливого значення набули медичні послуги, зокрема пластична й естетична хірургія, стоматологія, репродуктивна медицина та інші високоспеціалізовані види лікування. Поряд із медичним туризмом зросла популярність оздоровчих подорожей, що поєднують відпочинок із духовним і психологічним відновленням. Активно розвиваються йога-туризм, wellness-курорти, SPA-центри. Однією з визначальних характеристик цього періоду є цифровізація туристичної та медичної сфери: онлайн-бронювання, дистанційні консультації, телемедицина, глобальні інформаційні платформи зробили лікувально-оздоровчі послуги доступнішими та прозорішими [16-17].

На сучасному етапі лікувально-оздоровчий туризм активно впроваджує інноваційні та альтернативні підходи до оздоровлення. Зростає інтерес до природних і немедикаментозних методів: аюрведи, тайського масажу, рефлексотерапії, холістичних практик та енергетичних методик. Дедалі ширше застосовуються технології, спрямовані на поліпшення якості життя без медикаментозного втручання. Одним із ключових трендів є розвиток wellness-туризму, що інтегрує фізичну активність, здорове харчування, психоемоційне відновлення та використання природних ресурсів. Особливо важливим напрямом є інклюзивний туризм, який забезпечує доступність оздоровчих і реабілітаційних послуг для осіб з інвалідністю, людей похилого віку та інших груп населення [20].

Еволюція лікувально-оздоровчого туризму відображає поступову трансформацію поглядів на здоров'я: від простого використання природних ресурсів до формування багатогалузевої індустрії, що поєднує сучасні медичні технології, інноваційні методи відновлення та високий рівень сервісу. Зростання інтересу до здорового способу життя, профілактики та якісної реабілітації визначає ключові напрями подальшого розвитку цієї сфери.

Термін «spa» пов'язують із назвою бельгійського курортного містечка Спа, відомого своїми мінеральними водами. У словнику Вебстера «spa» тлумачиться як мінеральне джерело, водний курорт, оздоровчий центр або гідромасажний басейн. Міжнародна асоціація SPA (International Spa Association, ISPA) інтерпретує SPA (від *Sanus Per Aquam* – «здоров'я через воду») як комплекс заходів, спрямованих на підвищення рівня добробуту людини завдяки різноманітним професійним послугам, що сприяють оновленню тіла, розуму і духу. Сучасний SPA-курорт розглядають як природний оздоровчий комплекс, орієнтований як на людей із певними розладами здоров'я, так і на практично здорових осіб з метою профілактики. Його головна мета – подолання хронічної втоми та стресу [13].

У спеціальній літературі поряд із поняттям «spa & wellness tourism» використовуються й інші терміни: *healthcare tourism*, *cure tourism*, *holistic tourism*, *well-being tourism*, *spa tourism*, *medical tourism*, *health and wellness tourism* тощо, що відображає багатогранність і міждисциплінарність цієї сфери. Сучасний ринок туристичних SPA-послуг формують різні моделі, що відрізняються культурно-географічними особливостями. Виокремлюють американську, французько-італійську, австрійську, німецьку, східну (азіатську) та слов'янську моделі SPA.

Американська модель. Її характерна риса – проведення процедур переважно без використання природних курортних факторів із широким застосуванням високотехнологічного обладнання. Поширеною формою є *Day Spa* – «курорти одного дня», які відтворюють основні лікувальні ефекти природних курортів у середовищі великого міста. Центральний елемент моделі – SPA-капсули, що

поєднують світловий, водний, кисневий, повітряний, термічний і звуковий впливи. Обов'язковим компонентом є експрес-програми, спрямовані на швидке досягнення оздоровчого результату [15].

Французько-італійська модель. Базується на використанні таласотерапії як комплексного методу впливу на організм. Таласотерапія поєднує відпочинок у висококласному готелі з лікуванням морською водою, лікувальними грязями, водоростями та впливом сприятливого морського клімату під наглядом лікарів. Доведено, що 7–14-денний курс таких процедур сприяє зменшенню проявів хронічної втоми, стресу, надмірної ваги, покращує сон та загальне самопочуття. Основу становлять бальнеологічні методи: душ Шарко, перлові ванни, різновиди підводного масажу, грязелікування та аплікації з водоростями [18].

Австрійська модель. Австрійські SPA-комплекси інтегровані переважно у структуру гірськолижних готелів і вирізняються продуманим дизайнерським оформленням. Вони включають різні види римських терм (лаконіум, тепідаріум, кальдаріум, фригідаріум), басейни, просторі зони відпочинку й релаксації з використанням елементів альпійських ландшафтів і чистого гірського повітря. Важливою складовою є високий рівень сервісу: зручні парковки, додаткові послуги для автомобілістів, персоналізований супровід клієнта, напої й фреші, індивідуальний підбір музики та ароматів, бездоганна чистота текстилю та інші елементи «австрійського сервісу».

Німецька модель. Спирається на активне використання водних процедур: ванн, басейнів, душів типу Віші та Шарко, а також гідротерапії за системою Себастьяна Кнайпа. Водолікування (гідротерапія) передбачає зовнішнє застосування прісної або морської води з лікувально-профілактичною метою. До основних процедур належать різні види ванн, душів, обливання, обтирання і вологі обгортання. Їх лікувальний ефект зумовлений температурним, механічним і хімічним впливом води. Розрізняють холодні процедури (нижче 20 °C), прохолодні

(20–33 °C), індиферентні (34–36 °C) та гарячі (понад 40 °C), які застосовують з урахуванням стану організму та методики проведення [20].

Східна (азіатська) модель. Відзначається особливою екзотичністю та базується на холістичному підході, що розглядає людину як цілісну систему. Вплив здійснюється одночасно на всі органи чуття: зір (колірні композиції), нюх (ароматерапія), слух (музика, природні звуки), смак і дотик. Основою є положення холістичної медицини, яка прагне активізувати внутрішні механізми самозцілення організму. До її напрямів належать традиційна китайська медицина, натуропатія, гомеопатія, фітотерапія, гомотоксикологія, антропософська медицина, окремі види народної й нетрадиційної медицини, медична валеологія, психотерапія тощо. Ці підходи вирізняються індивідуалізованим ставленням до пацієнта та особливою ефективністю при хронічних захворюваннях.

Слов'янська модель. Базується на багатовікових традиціях використання бань, купалень та інших форм термічного й масажного впливу (застосування віників, контрастні процедури, аероіонізація повітря). Такі практики органічно інтегруються у сучасні SPA-пакети послуг. Експерти в галузі лікувально-оздоровчого туризму підкреслюють актуальність подальшого розвитку цієї моделі, тоді як готельний бізнес дедалі активніше орієнтується на філософію wellness [23].

Аналіз сучасних різновидів закладів SPA-індустрії (Табл. 1.3.) свідчить, що даний сектор туристично-оздоровчого ринку характеризується високим ступенем диференціації, спеціалізації та орієнтації на різні категорії споживачів. Виділені типи SPA-закладів — денні, готельно-курортні, цільові, на мінеральних джерелах, клубні, круїзні та медичні — відрізняються як функціональним наповненням, так і рівнем інтеграції медичних, оздоровчих, естетичних та рекреаційних послуг.

Кожен різновид має власну концептуальну модель обслуговування: від короткотривалого естетичного догляду (денні SPA) до комплексних програм оздоровлення й реабілітації (цільові та медичні SPA). SPA-заклади, що базуються на природних мінеральних ресурсах, зберігають традиційну курортну складову,

тоді як клубні та круїзні SPA адаптовані до сучасного стилю життя та високої мобільності туристів.

Таблиця 1.3. – Сучасні різновиди закладів спа-індустрії за версією Міжнародної асоціації спа

Види закладів спа-індустрії	Характеристика
Денний SPA (Day Spa)	Заклади цього типу, на відміну від клубних або медичних SPA, орієнтовані на короткотривале перебування клієнта — протягом одного дня. Основний акцент робиться на естетичних, косметичних і релаксаційних процедурах, що не потребують проживання у закладі.
Готельно-курортні SPA (Resort/Hotel Spa)	SPA розміщується в структурі готелю та функціонує як частина його інфраструктури. На відміну від денних SPA, гості, що проживають у готелі, отримують більшість SPA-послуг як частину загального сервісу. Такі об'єкти зазвичай локалізовані у традиційних курортно-кліматичних регіонах. Відвідувачам доступні різні програми оздоровлення, релаксації та догляду за собою, які поєднуються зі звичними послугами відпочинку.
Цільові (спеціалізовані) SPA (Destination Spa)	Заклади цього типу розраховані на тривале перебування клієнта — від кількох днів до кількох тижнів. Їхня основна мета — досягнення конкретного оздоровчого результату: нормалізація ваги, відмова від шкідливих звичок, зниження рівня стресу, підвищення фізичної форми чи загального тонуусу організму. Програми проводять під супроводом фахівців та охоплюють комплекс заходів щодо оздоровлення способу життя.
SPA на мінеральних джерелах (Mineral Spring Spa)	До цього типу належать заклади, що функціонують у місцях виходу мінеральних вод. SPA-процедури ґрунтуються на лікувальних властивостях мінеральних джерел, аналогічних до курортних водолікувальних закладів. Такий тип SPA має історичне походження і найбільш близький до класичних санаторно-курортних закладів. Оздоровлення здійснюється за допомогою бальнеотерапії, гідротерапії та інших традиційних водних процедур.
Клубні SPA (Club Spa)	Це заклади, інтегровані у структуру фітнес-центрів або спортивних клубів. Основне завдання — розширення спектра послуг для постійних відвідувачів. До основних процедур входять різні види масажів, косметичний догляд, релаксаційні та оздоровчі методики.
Круїзні SPA (Cruise Ship Spa)	SPA-центри, розташовані на круїзних суднах. Пропонують повний комплекс SPA-послуг під час подорожі: масажі, косметичні процедури, термальні комплекси, фітнес-зони. Цей тип характеризується поєднанням подорожі та оздоровлення у форматі «все в одному».
Медичні SPA (Medical Spa)	Заклади цього типу функціонують при медичних центрах або клініках. Їхня діяльність поєднує традиційні SPA-процедури з медичними методами діагностики та лікування. Основна особливість — проведення процедур під контролем лікарів, а також можливість отримання спеціалізованих медичних послуг у поєднанні з оздоровленням.

Джерело: сформовано автором [22-25]

Такий спектр пропозицій забезпечує конкурентоспроможність SPA-індустрії на глобальному ринку та дозволяє максимально враховувати потреби різних груп відвідувачів — від тих, хто шукає швидкого релаксу, до клієнтів, які потребують спеціалізованих медико-оздоровчих процедур. У цілому, різноманітність моделей SPA-закладів формує гнучку й ефективну систему, здатну відповідати зростаючим тенденціям wellness-культури, попиту на профілактику, якісний відпочинок та індивідуалізований підхід до здоров'я.

1.3. Лікувально-оздоровчий туризм в Україні: структура, організація, фактори розвитку та нормативно-інституційні засади функціонування

Ринок лікувально-оздоровчих послуг в Україні належить до найдинамічніших сегментів туристичної індустрії та розглядається як один із пріоритетних напрямів розвитку туризму, що потребує фахового управління та системної підтримки. Як уже зазначалося, оздоровчий і лікувальний туризм нерідко порівнюють, оскільки вони мають схожу мету подорожі й базуються на спільних природно-ресурсних і інфраструктурних можливостях. Водночас ці поняття не можна ототожнювати, адже лікування у медичних закладах та оздоровлення в санаторно-курортних умовах суттєво різняться за характером впливу, методами та результатами.

Лікувально-оздоровчі програми, що пропонуються рекреантам, охоплюють кілька великих груп:

- екскурсійно-інформаційні заходи — тематичні та оглядові екскурсії, що різняться локаціями та способами пересування;
- культурно-видовищні програми — відвідування театрів, фестивалів, концертів та фольклорних заходів;
- розважальні події — конкурси, ігри, вікторини, анімаційні програми, святкові заходи, аукціони тощо;
- соціальні заходи — участь у форумах, зустрічах, громадських чи трудових акціях.

Спортивно-оздоровчі активності — заняття спортом, лікувальною фізкультурою, рухливими іграми; відвідування фітнес-центрів, басейнів, саун; масаж, голкотерапія, фізіотерапія; водні, гірські та інші види активного відпочинку (рафтинг, дайвінг, парашанеризм, кінні прогулянки тощо) [27].

У профілактичному туризмі використовують значну кількість методів природної терапії, серед яких найпоширеніші:

- кліматотерапія — оздоровлення за рахунок сприятливих кліматичних умов;
- бальнеотерапія — лікування мінеральними водами;
- пелоїдотерапія — використання цілющих грязей;
- таласотерапія — вплив морського середовища та морської води;
- аеротерапія — оздоровлення чистим гірським повітрям;
- спелеотерапія — лікування у природних або штучних печерах;
- фітотерапія — застосування цілющих рослин, фітованн та фітоценозів.

Медичний туризм спрямований передусім на забезпечення пацієнта високоякісною медичною допомогою за межами країни або регіону проживання. Він приваблює завдяки індивідуалізованому підходу, сучасним діагностичним технологіям, високим показникам успішності лікування та професіоналізму медичного персоналу. Основні види медичного туризму: діагностичний — передбачає комплексне обстеження стану здоров'я й отримання експертних консультацій; лікувальний — поїздки з метою лікування встановленого захворювання; реабілітаційний — організація відновлювальних процедур після травм та операцій, часто з використанням природних ресурсів; естетичний — отримання високоякісних косметологічних і пластичних послуг; напрям демонструє стабільне зростання; нетрадиційна (народна) медицина — лікування методами, що базуються на рослинних препаратах та етномедичних традиціях.

В Україні найбільшим попитом користуються: офтальмологія, стоматологія, ортопедія, репродуктивна медицина, клітинна терапія, реабілітація, кардіохірургія, косметологія, клітинна інженерія. У країнах Центральної Європи лікування часто

частково або повністю фінансується Національними фондами охорони здоров'я чи медичним страхуванням. В Україні ж безкоштовні можливості оздоровлення та лікування доступні лише окремим соціальним категоріям, тоді як більшість населення оплачує їх самотійно, що є фінансово складним. Система медичного страхування залишається недостатньо ефективною та не набрала масового поширення. Лікувально-оздоровчий туризм є синтезом традиційних медичних практик та сучасних технологій, які визначають зміст і мету подорожі. Його ключовою особливістю є поєднання двох складових — оздоровчої та лікувальної, що мають різні функції й різний рівень медичного втручання.

Правильна організація та нормативне регламентування цього напрямку відіграють важливу роль у забезпеченні його ефективного функціонування. Завдяки розвитку медичних технологій та розширенню спектра послуг лікувально-оздоровчий туризм набуває усе більшого значення у світовій туристичній індустрії. За результатами аналізу наукових джерел можна стверджувати, що проблематика розвитку цього виду туризму всебічно вивчена як українськими, так і зарубіжними дослідниками, а сам сектор щороку демонструє поступове зростання [26, 29].

Останніми роками ринок медичних та оздоровчих послуг зазнає суттєвих трансформацій. Традиційні санаторії та курортні комплекси перестали виконувати роль місця лікування переважно людей похилого віку й перетворилися на багатофункціональні центри оздоровлення, орієнтовані на широку аудиторію споживачів. Модернізація курортних територій, зокрема таких відомих міст-курортів, як Трускавець, зумовлена кількома ключовими чинниками.

Перш за все, змінився характер попиту на медичні та оздоровчі послуги. Зростання популярності здорового способу життя, підвищення уваги до власного фізичного стану, потреба в антистресових та відновлювальних програмах визначили появу нової групи клієнтів. Це переважно люди середнього віку, які ведуть активний спосіб життя, прагнуть поєднати відпочинок із відновленням сил і часто мають обмежений час для рекреації.

Медичні послуги потребують високої кваліфікації фахівців, від якої безпосередньо залежить ефективність лікування. Професійність персоналу — один із факторів факторів успішного функціонування лікувально-оздоровчих закладів. Сучасні тенденції вимагають якісної організації обслуговування, тому підприємства галузі повинні приділяти увагу підбору, навчанню та підвищенню кваліфікації персоналу. Окрім лікувальних процедур, туристичний продукт включає різноманітні культурно-пізнавальні та розважальні послуги. Вільний час туристів наповнюють заходами різного спрямування: інтелектуальні ігри, майстер-класи, спортивні змагання, тематичні вечори, дискотеки тощо. На території санаторіїв можуть функціонувати бібліотеки, кінотеатри, басейни та інші простори для дозвілля. Такий комплексний підхід дає змогу не лише покращити стан здоров'я туристів, а й підвищити рівень їх емоційного благополуччя, сприяти появі нових корисних звичок, формуванню позитивного настрою та повноцінному відпочинку.

Санаторно-курортне господарство є складною соціально-економічною системою, чутливою до дії різних факторів. Сприятливі чинники сприяють розвитку галузі, формують конкурентні переваги регіонів, тоді як негативні — знижують туристичні потоки. Тому врахування природних, економічних, інфраструктурних і соціальних факторів є необхідною умовою ефективного функціонування санаторно-курортного комплексу (Рис. 1.1.).

Проблематика факторів, що визначають розвиток туризму, широко досліджується як українськими, так і зарубіжними науковцями. У сучасній науковій літературі домінує підхід, відповідно до якого ключові чинники, що впливають на формування туристичної сфери та санаторно-курортного господарства, поділяють на дві великі групи: зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні).

Лікувально-оздоровчий туризм має низку специфічних особливостей, що визначають фактори його розвитку. Його ефективність базується на чотирьох ключових складових: наявність природно-рекреаційних ресурсів із лікувальними властивостями, розвинена інфраструктура, висококваліфікований персонал,

сучасне медичне обладнання та прогресивні методи лікування. Саме ці елементи формують конкурентоспроможність санаторно-курортних закладів та визначають перспективи подальшого розвитку галузі.

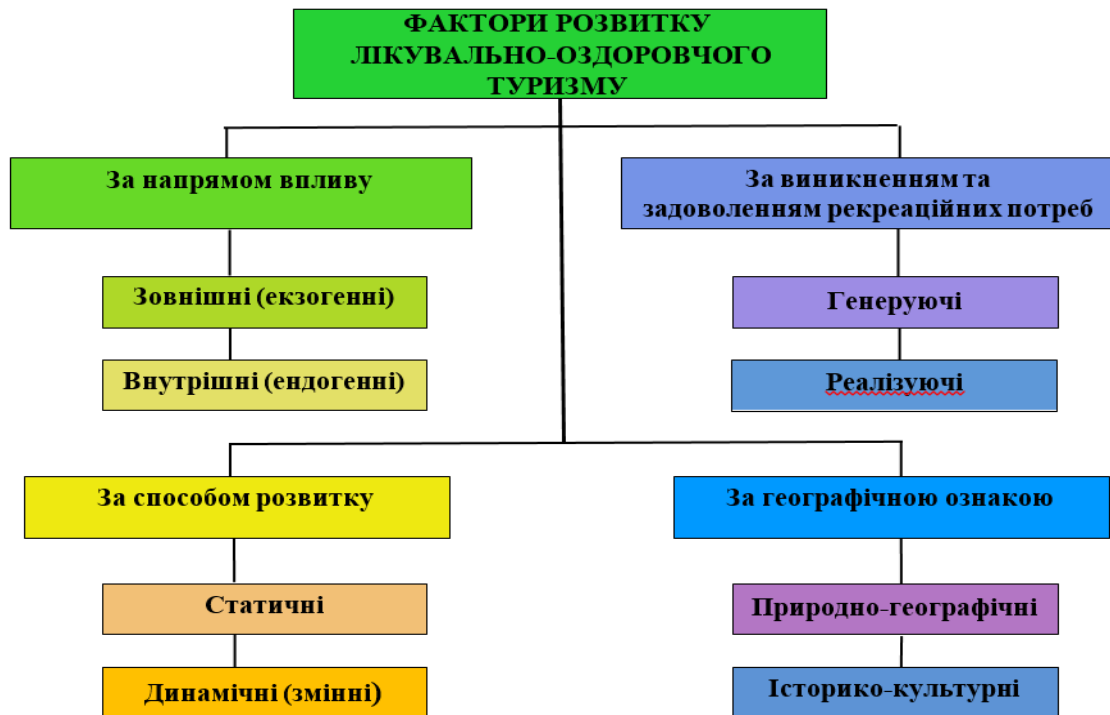

Рис. 1.1. – Фактори розвитку лікувально-оздоровчого туризму

Джерело: сформовано автором

В Україні сформовано та впроваджується «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», яка визначає ключові напрями державної політики у цій сфері. Стратегія окреслює низку основних цілей, серед яких:

- підвищення рівня життя населення шляхом розвитку конкурентоспроможного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринках, забезпечення раціонального використання туристичних ресурсів, охорони довкілля та збереження культурної спадщини;
- створення сприятливих умов для надання повного спектра туристичних, рекреаційних, екскурсійних, санаторно-курортних та оздоровчих послуг як для туристів, так і для осіб, які потребують медичної реабілітації;

- підтримка оздоровлення населення, збільшення тривалості активного життя, зміцнення здоров'я нації та покращення якості життя шляхом збалансованого використання природних лікувальних ресурсів і курортних територій;
- удосконалення правових, організаційних та соціально-економічних умов, необхідних для ефективної реалізації державної політики у сфері туризму та курортів.

Ключовим елементом механізму реалізації державної політики в туристичній сфері виступає ринок лікувально-оздоровчого туризму, який функціонує як економічна система, що охоплює сукупність економічних відносин та інституцій, відповідальних за організацію, виробництво та реалізацію лікувально-оздоровчих послуг. У соціальному вимірі діяльність санаторно-курортного комплексу ґрунтується на задоволенні базових потреб населення у відпочинку, лікуванні, реабілітації та у відтворенні фізичних, психологічних і інтелектуальних ресурсів.

Ринкові відносини між основними учасниками – державними регуляторами, виробниками, продавцями й споживачами туристичних послуг – формуються навколо використання наявних ресурсів. Більшість українських дослідників відносять до ресурсної бази лікувально-оздоровчого туризму природно-рекреаційні ресурси та сприятливі природно-кліматичні умови. Ці ресурси мають унікальний характер і часто не мають альтернативи у виробництві лікувально-оздоровчих послуг. Так, у Законі України «Про туризм» виокремлено лікувально-оздоровчий туризм як самостійний вид, однак його нормативне визначення відсутнє. Попри різні трактування цього поняття в науковій літературі, діяльність, пов'язана з лікуванням та оздоровленням у подорожі, розглядається як різновид туристичної. Водночас у законодавстві України простежуються суперечності щодо статусу осіб (турист – пацієнт) і статусу закладів, де надаються такі послуги [30-33].

Згідно із Законами України «Про курорти» та «Основи законодавства України про охорону здоров'я» особи, які прибувають до санаторно-курортних закладів, юридично визначаються як хворі, а не як туристи. Натомість міжнародні класифікації відносять лікувально-оздоровчі подорожі до сфери туризму, а за

даними ЮНВТО їх частка становить близько чверті міжнародних туристичних прибуттів, що дає підстави розглядати лікування й оздоровлення як одну з базових мотивацій туризму.

Ті самі законодавчі акти («Про курорти», «Основи законодавства України про охорону здоров'я») трактують санаторно-курортні заклади як заклади охорони здоров'я, що надають лікувальні, профілактичні та реабілітаційні послуги [34]. Водночас міжнародна класифікація відносить санаторії, профілакторії, пансіонати, будинки та бази відпочинку до спеціалізованих засобів розміщення туристів.

Розбіжності простежуються і в національних стандартах. Згідно з ДСТУ 4268:2003 до спеціалізованих засобів розміщення, які, окрім проживання, виконують додаткові функції (лікування, оздоровлення, транспортування тощо), належать санаторії, будинки реабілітації, оздоровчі ферми. ДСТУ 4527:2006 подає деталізовані визначення:

- санаторій – готель на території курорту або рекреаційної зони, що надає лікувальні послуги у регламентованому режимі;
- профілакторій – засіб розміщення (здебільшого відомчий), призначений для відпочинку та загального оздоровлення з можливістю профілактичного лікування професійних захворювань;
- пансіонат – оздоровчий засіб розміщення у рекреаційній чи заміській зоні з регламентованими режимами харчування й відпочинку;
- будинок відпочинку – цілорічний засіб розміщення в рекреаційній зоні, що забезпечує відпочинок та оздоровчо-лікувальні послуги;
- база відпочинку – сезонний засіб розміщення з мінімальними зручностями в рекреаційній зоні, орієнтований головно на відпочинок .

Важливим кроком у формуванні правового поля стало ухвалення у 2000 р. Закону України «Про курорти», яким уперше на рівні закону визначено правові, організаційні, економічні та соціальні засади розвитку курортів, а також порядок використання природних лікувальних ресурсів з метою лікування та оздоровлення

населення. Відповідно до ст. 3 цього Закону державна політика у сфері курортної справи ґрунтується на принципах: законодавчого визначення умов функціонування курортів; забезпечення доступності санаторно-курортного лікування; урахування попиту населення на конкретні види послуг при розробленні програм розвитку; раціонального використання та охорони природних лікувальних ресурсів; перетворення санаторно-курортного комплексу України на високорентабельну й конкурентоспроможну галузь економіки.

Закон «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.) визначає курортні та лікувально-оздоровчі зони як території з вираженими природними лікувальними факторами. Для їх захисту встановлюються округи санітарної охорони із заборонаю діяльності, що може погіршити лікувальні властивості території.

Стаття 4 Закону України «Про курорти» розрізняє курорти державного значення (з унікальними лікувальними ресурсами) та курорти місцевого значення (із загальнопоширеними ресурсами). Постанова КМУ від 28.12.1996 р. № 1576 визначила перелік із 260 населених пунктів, віднесених до курортних, однак більшість із них формально не набули статусу курортів у розумінні спеціального курортного законодавства [1-8].

У подальших актах, зокрема Законі України «Про Генеральну схему планування території України», виокремлено території з високим рекреаційним та оздоровчим потенціалом, розвиток яких потребує державної підтримки (Київська агломерація, Кримське узбережжя, Закарпаття, Карпати, узбережжя Азовського й Чорного морів тощо). Земельний кодекс України регулює використання та охорону земель оздоровчого призначення, у складі яких перебувають землі курортів і лікувальних місцевостей, для яких встановлюються зони санітарної охорони.

Постановою КМУ від 11.07.2001 р. № 805 затверджено Загальне положення про санаторно-курортний заклад, де він визначається як заклад охорони здоров'я, що надає лікувальні, профілактичні та реабілітаційні послуги з використанням

природних лікувальних ресурсів. Наказ МОЗ України від 28.10.2002 р. № 385 конкретизує перелік санаторно-курортних закладів: різні типи санаторіїв, санаторії-профілакторії, дитячі оздоровчі центри, курортні поліклініки, бальнеологічні лікарні, грязелікарні тощо.

Отже, подальше реформування туристичної та санаторно-курортної сфери має спиратися, з одного боку, на удосконалення організаційно-економічних механізмів відтворення курортно-рекреаційного потенціалу та формування доступного ринку санаторно-курортних послуг, а з другого – на роздержавлення та приватизацію частини санаторно-курортних закладів, заохочення конкуренції й оптимізацію управління. Комплексний підхід до розбудови ринку лікувально-оздоровчого туризму в Україні вимагає модернізації нормативно-правової бази, реформування системи оподаткування, врегулювання питань власності та вдосконалення інструментів державного регулювання й підтримки туристичної діяльності.

1.4. Методологія наукових досліджень лікувально-оздоровчого туризму

Кожна наука формує власну систему методології наукових досліджень. Метод наукового пізнання розглядається як сукупність логічних, психологічних та практичних операцій, спрямованих на розв’язання конкретних дослідницьких завдань відповідно до визначеної мети. Завдяки правильно обраному методу науковець отримує достовірну, об’єктивну інформацію, необхідну як для розвитку теорії, так і для практичних потреб суспільства.

У туристичній діяльності застосовують широкий спектр підходів — аналітичний, просторовий, хронологічний, формально-логічний, географічний і культурологічний. Важливою є міждисциплінарність: методи історії, соціології, культурології, медицини та економіки доповнюють туристичні дослідження, поглиблюючи розуміння функціонування галузі.

Методологія наукових досліджень лікувально-оздоровчого туризму є комплексною системою теоретико-методичних підходів, процедур, методів та

принципів, що забезпечують всебічне вивчення процесів розвитку цієї специфічної сфери туристичної діяльності. Її міждисциплінарність обумовлена тим, що лікувально-оздоровчий туризм перебуває на перетині рекреаційної географії, туризмознавства, медицини, економіки, соціології, екології та менеджменту. Саме тому методологія має охоплювати різні рівні аналізу — від природно-ресурсного до соціально-економічного й організаційного — і забезпечувати комплексний характер наукових досліджень [39-41].

Одним із ключових методологічних принципів є системний підхід, який розглядає лікувально-оздоровчий туризм як складну соціально-економічну систему, що включає природні ресурси, інфраструктурні об'єкти, суб'єкти господарювання, споживачів туристичних послуг, нормативно-правові механізми регулювання та зовнішні чинники впливу. Системне бачення дозволяє не лише досліджувати внутрішні зв'язки між елементами, але й оцінювати вплив зовнішніх факторів — соціальних, економічних, екологічних, демографічних — на розвиток лікувально-оздоровчих дестинацій.

Важливе місце у дослідженнях займає рекреаційно-географічний підхід, що базується на аналізі територіальної організації лікувально-оздоровчого туризму. Він охоплює географічне вивчення природних лікувальних ресурсів, їх просторове поширення, ступінь освоєння територій, рекреаційні навантаження, екологічну стійкість та природно-територіальні комплекси, на основі яких формуються курортні ландшафти. Використання геоінформаційних систем (GIS), методів рекреаційного картографування та ландшафтного аналізу дозволяє виявити закономірності розміщення мінеральних вод, лікувальних грязей, кліматичних ресурсів та інших природних факторів, а також спрогнозувати можливі сценарії розвитку регіональних курортів.

Наступним методологічним блоком є методи ресурсно-оцінювальних та природничих досліджень, що дозволяють визначити лікувально-оздоровчий потенціал природних чинників. До таких методів належать: гідрохімічний аналіз

мінеральних вод, фізико-хімічний і мікробіологічний аналіз лікувальних грязей, кліматологічні спостереження, геоекологічні дослідження рівня антропогенного навантаження, експертна оцінка ресурсної придатності територій. Під час визначення лікувальних властивостей природних ресурсів також використовуються медико-біологічні методи, що базуються на вивченні впливу природних факторів на організм людини, їх терапевтичної ефективності та безпечності.

Медико-біологічні методи становлять окрему важливу групу, оскільки лікувально-оздоровчий туризм спрямований на покращення здоров'я та відновлення фізичного стану відвідувачів. Їх застосування передбачає вивчення саногенетичних механізмів дії природних лікувальних ресурсів — мінеральних вод, пелоїдів, термальних джерел, кліматичних факторів — а також аналіз результатів бальнеотерапії, кліматотерапії та грязелікування. Ці методи дозволяють оцінити ефективність процедур, оптимізувати режими лікування та визначити медичні показання й протипоказання до перебування на певних курортах [42-44].

У межах сучасної туристичної науки значне поширення отримали соціологічні методи, які застосовуються для дослідження попиту на оздоровчі послуги, вивчення мотивації туристів, рівня їх задоволення, очікувань, поведінкових моделей та факторів вибору курортів. Анкетування, інтерв'ю, фокус-групи, методи соціального моніторингу дозволяють отримувати об'єктивну інформацію про потреби різних категорій споживачів та визначати напрямки підвищення якості сервісу. Ці дані є ключовими для формування конкурентоспроможного туристичного продукту на базі природних ресурсів.

Важливою частиною методології виступає економіко-статистичний аналіз, що дозволяє оцінити результативність функціонування санаторно-курортних закладів, проаналізувати ринкову динаміку, прибутковість, структуру та обсяги туристичних потоків, рівень завантаження санаторіїв, інвестиційну активність та ефективність використання природних ресурсів. До таких методів належать: аналіз рядів динаміки, кореляційно-регресійний аналіз, факторний аналіз, структура

витрат, оцінювання соціально-економічного ефекту від розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Економічні методи є фундаментом управління лікувально-оздоровчим туризмом і включають:

- аналіз витрат і вигод — оцінка економічної доцільності програм, оптимізація співвідношення «ціна—якість»;
- розрахунок рентабельності — визначення фінансової ефективності туристично-медичних продуктів;
- оцінка капіталовкладень — визначення обсягів інвестицій, необхідних для інфраструктурного розвитку.

Окреме місце у дослідженнях займають маркетингові та стратегічні методи, необхідні для визначення конкурентної позиції курортів, оцінки їх брендової привабливості, розроблення програм стратегічного розвитку та прогнозування ринкових тенденцій. Застосування SWOT-аналізу, PEST-аналізу, карт позиціювання, методів аналізу зацікавлених сторін та стратегічного прогнозування дає змогу формувати довгострокові стратегії розвитку курортних територій та запроваджувати інноваційні моделі управління ресурсами.

Значну увагу методологія приділяє також екологічним методам, що необхідні для визначення ступеня стійкості природних комплексів до туристично-рекреаційного навантаження, виявлення екологічних ризиків, оцінки рівня забруднення та прогнозування впливу туристичної діяльності на довкілля. Оскільки природні ресурси є базовим компонентом лікувально-оздоровчого туризму, їх збереження та відтворення виступають ключовою умовою сталого розвитку галузі.

Завершальним методологічним блоком є методи програмно-цільового та управлінського аналізу, які дозволяють інтегрувати результати досліджень у практику регіональної та державної туристичної політики. До таких методів належать моделювання розвитку туристичних кластерів, аналіз ефективності регуляторних механізмів, оцінювання інвестиційних програм, розроблення

стратегічних планів розвитку курортів та інституційний аналіз взаємодії суб'єктів туристичної діяльності.

Узагальнюючи, слід зазначити, що методологія наукових досліджень лікувально-оздоровчого туризму має інтегрований, багаторівневий та міждисциплінарний характер. Її застосування дає змогу комплексно оцінити природно-ресурсний потенціал, ефективність функціонування санаторно-курортних систем, визначити чинники конкурентоспроможності та сформулювати науково обґрунтовані рекомендації для сталого розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні.

Комплексне застосування економічних, медичних, статистичних, географічних, логістичних і технологічних методів формує науково обґрунтовану основу для ефективного управління лікувально-оздоровчим туризмом. Використання такого методологічного інструментарію забезпечує: високу якість і безпечність послуг; індивідуалізацію лікувальних програм; раціональне планування туристичних продуктів; сталий розвиток галузі як важливої складової національної економіки.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ У ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ

2.1. Оцінка природно-рекреаційних ресурсів Західного регіону України для розвитку лікувально-оздоровчого туризму

Стратегічні пріоритети розвитку України орієнтовані на підвищення якості життя населення, досягнення стійких фінансово-економічних результатів у ключових секторах господарства та раціональне використання природно-ресурсного й інфраструктурного потенціалу. Динамічне зростання підприємств, що надають послуги лікувально-оздоровчого туризму та функціонують у межах санаторно-курортного комплексу, відіграє важливу роль у реалізації цих завдань. Діяльність зазначених суб'єктів спрямована на покращення здоров'я населення, відновлення його психофізіологічних функцій, підвищення працездатності, а також на стимулювання територіального та інфраструктурного розвитку регіонів.

Поєднання природних лікувальних чинників із сприятливими кліматичними умовами та територіями природоохоронного статусу, придатними для туристично-рекреаційного використання, зумовлює високу привабливість регіонів для різних груп споживачів. Окремі категорії природоохоронних територій мають значний комерційний потенціал, що сприяє залученню інвестицій для формування й модернізації курортно-рекреаційної інфраструктури та розширення конкурентоспроможної регіональної пропозиції [35].

Лікувально-оздоровчий туризм, заснований на використанні природних лікувальних ресурсів, визначається одним із перспективних напрямів розвитку туристичних дестинацій. З огляду на це простежується стійка тенденція до зростання попиту на природні чинники оздоровлення та їх активніше залучення у формування туристичного продукту. Таким чином, регіони, багаті на природні ресурси, отримують можливість ефективно використовувати їх у комерційних цілях, а

наявність природно-рекреаційних умов із лікувальними властивостями забезпечує позитивний вплив на організм людини та сприяє відновленню її працездатності.

Головна функція природно-рекреаційних ресурсів полягає у підтриманні фізичного та психологічного стану людини, покращенні її самопочуття та збагаченні духовної сфери. Лікувально-оздоровчі туристичні ресурси трактуються як природні, історичні та соціокультурні об'єкти, що становлять туристичний інтерес і здатні забезпечити як духовні потреби туристів, так і відновлення їхнього фізичного стану.

Природні ресурси, у свою чергу, визначаються як сукупність природних систем і компонентів живої та неживої природи, які є частиною навколишнього середовища людини й можуть використовуватися у процесі суспільного виробництва для задоволення матеріальних і культурних потреб. Залежно від походження такі ресурси поділяють на групи: мінеральні, кліматичні, водні, рослинні, земельні, ґрунтові, а також ресурси тваринного й рослинного світу. До природних ресурсів належать і природно-територіальні комплекси, зокрема водні, лісові та гірничодобувні.

У результаті розвитку лікувально-оздоровчого туризму регіони, що володіють значним природним потенціалом, формують самостійний висококонкурентний туристичний сегмент. Високий попит зумовлює розширення спектра туристичних продуктів, у складі яких переважають природні лікувальні фактори — мінеральні води, повітря, кліматичні характеристики, лікувальні грязі та термальні ресурси.

У лікувально-оздоровчому туризмі широко застосовуються різноманітні природні ресурси, що забезпечують лікувальні та профілактичні ефекти: мінеральні води, грязі, специфічні кліматичні умови та термальні джерела. Їхні можливості використання узагальнено у таблиці 2.1.

Природні ресурси та території їх розташування перебувають під державною охороною, а механізми регулювання, що стосуються їх вивчення, раціонального використання, розвитку та збереження, визначені чинними нормативно-правовими актами.

Таблиця 2.1. - Можливості використання природних ресурсів в лікувально-оздоровчому туризмі

№	Природні ресурси	Особливості застосування
1	Мінеральні води	Використовуються як природний лікувальний фактор для терапії хронічних форм гастриту, різних патологій шлунково-кишкового тракту та захворювань опорно-рухового апарату. Сприяють нормалізації обмінних процесів і загальному зміцненню організму.
2	Термальні джерела	Сприяють відновленню організму після перенесених респіраторних захворювань, позитивно впливають на функціонування нервової, серцево-судинної та дихальної систем. Використовуються для регенерації сил, зменшення напруги та покращення загального самопочуття.
3	Лікувальні грязі	Застосовуються з метою розслаблення м'язової тканини, покращення кровообігу, зменшення набряків і больових відчуттів. Використовуються також для очищення, тонізації та оздоровлення шкіри, забезпечуючи позитивний вплив на стан всього тіла.
4	Лікувально-оздоровчий клімат	Має загальнозміцнювальну та тонізуючу дію на організм, сприяє нормалізації роботи дихальної та нервової систем. Сприятливі кліматичні умови підвищують стійкість організму до стресових факторів і покращують загальний фізіологічний стан.

Джерело: Джерело: сформовано автором на основі джерел [22-25]

Західний регіон України володіє всіма необхідними передумовами для активного розвитку лікувально-оздоровчого туризму. За різноманітністю і якісними характеристиками природних лікувальних чинників — мінеральних вод, лікувальних грязей, кліматичних умов — регіон належить до найресурсніших в Україні та Європі. На його території зосереджені значні запаси мінеральних вод, що охоплюють більшість основних бальнеологічних типів і становлять базу для розвитку бальнеотерапії. Таким чином, природно-ресурсний потенціал України є надзвичайно багатим і різноманітним, що створює сприятливі умови для формування висококонкурентного лікувально-оздоровчого туристичного продукту.

Подана у таблиці 2.2. класифікація відображає різноманіття мінеральних вод Західного регіону України, що визначає його високий бальнеологічний потенціал. У структурі виділено основні типи мінеральних вод за хімічним складом, фізико-

хімічними характеристиками та терапевтичною дією. Особливу увагу приділено локалізації провідних родовищ, які формують санаторно-курортні зони міжнародного значення, такі як Трускавець, Східниця, Моршин, Свалява та Яремче.

Таблиця 2.2. - Типи мінеральних вод та їх місце знаходження
у Західних областях України

Тип мінеральних вод	Хімічні особливості	Лікувальні властивості	Основні місцезнаходження (Західна Україна)
Вуглекислі (карбонатні)	Підвищений вміст CO_2 , гідрокарбонатів, кальцію	Лікування травної системи, серцево-судинних розладів	Трускавець (дж. «Нафтуся», «Марія»), Східниця, Моршин
Сульфатні	Іони SO_4^{2-} , Mg^{2+} , Na^+	Нормалізація обміну речовин, лікування хвороб печінки й жовчних шляхів	Моршин, Шкло
Хлоридно-натрієві (солоні)	Підвищена мінералізація, Na^+ , Cl^-	Лікування опорно-рухового апарату, дерматологічних захворювань	Закарпаття (Свалява, Поляна), Яремче–Буковель, Моршинські ропи
Залізисті (ферумні)	Високий вміст Fe^{2+}	Лікування анемій, патологій кровотворення	Східниця, Закарпаття (Келечин, Сойми)
Кремністі	Метакремнієва кислота, SiO_2	Лікування шкіри, ендокринних та обмінних порушень	Карпати, Міжгірський район Закарпаття
Радонові	Радон у низьких лікувальних концентраціях	Лікування нервової системи, серцево-судинних та опорно-рухових хвороб	Тернопільщина (Ланівці), Хмельник (регіональна бальнеозона)
Лужні слабомінералізовані типу «Нафтуся»	Органічні речовини нафтового походження	Детоксикація, жовчогінний ефект, стимуляція метаболізму	Трускавець, Східниця, Старий Самбір

Джерело: сформовано автором на основі джерел [7, 12, 14]

Вуглекислі, сульфатні, хлоридно-натрієві, залізисті, кремністі, радонові та слабомінералізовані органічні води суттєво різняться між собою за мінералізацією, вмістом біологічно активних компонентів і механізмами лікувального впливу. Це обумовлює їх широке застосування у лікуванні захворювань шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної, нервової, ендокринної систем, опорно-рухового апарату та

метаболічних порушень. Просторова концентрація родовищ у межах Карпат і Передкарпаття створює сприятливі умови для розвитку лікувально-оздоровчого, рекреаційного та медичного туризму.

Таким чином, таблиця систематизує ключові характеристики основних типів мінеральних вод та їх географічне поширення, демонструючи комплексність природно-ресурсної бази регіону та її стратегічну значущість для санаторно-курортної сфери Західної України. У таблиці 2.3. наведено типологію лікувальних грязей Західного регіону України, що охоплює найпоширеніші їх різновиди: сапропелеві, торфові, сульфідні мулові та глинисті.

Таблиця 2.3. Типи лікувальних грязей та їх родовища
у Західних областях України

Тип лікувальних грязей	Походження / склад	Лікувальні властивості	Основні родовища (Західна Україна)
Сапропелеві	Органо-мінеральні відклади прісноводних озер; гумінові кислоти, бітум, ферменти	Протизапальні, трофостимулюючі, відновлювальні властивості	Озера Волині (Світязь, Пулемцьке, Турське), Рівненщина (карстові озера), Яворівське озеро
Торфові	Низинний торф, багатий на біологічно активні речовини	Теплолікування, покращення кровообігу, протизапальна дія	Маневицькі та Ратнівські болота (Волинь), Клесів та Сарни (Рівненська обл.), Немирів та Шкло (Львівщина)
Сульфідні мулові	Мулові відклади з високим вмістом сірководню та сульфідів	Виражена протизапальна, анальгетична, регенеруюча дія	Любінь Великий (Львівська обл.), термальні мулові відклади Закарпаття
Глинисті лікувальні грязі	Дисперсні глини з мінеральними солями та мікроелементами	Сорбційні, антисептичні та загоювальні властивості	Карпатський регіон (Воловецький, Міжгірський райони), Немирівське та Шклінське родовища

Джерело: Джерело: сформовано автором на основі джерел [12, 14]

Кожен тип характеризується специфічними умовами формування, хімічним та органічним складом, а також властивостями, що визначають їх лікувальне застосування. Сапропелі відзначаються високою насиченістю гуміновими

речовинами та біогенними елементами, торфи — значною теплоємністю та біостимулюючим ефектом, мулові сульфідні грязі — протизапальними й регенеративними властивостями, а глинисті — вираженими сорбційними та антисептичними якостями. Родовища лікувальних грязей переважно зосереджені у Волинській, Рівненській та Львівській областях, а також у гірських і передгірних районах Карпат. Значна їх частина використовується санаторно-курортними закладами, що спеціалізуються на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, периферичної нервової системи, дерматологічних та гінекологічних патологій. Представлена систематизація дозволяє оцінити природно-ресурсний потенціал регіону та підкреслює його важливість як одного з ключових центрів розвитку грязелікування в Україні. Таким чином, таблиця 2.3. узагальнює основні характеристики лікувальних грязей, їх склад та географію поширення, що дає можливість комплексно оцінити ресурсну основу для подальшого розвитку оздоровчого та рекреаційного туризму у Західному регіоні.

Західні області України мають один з найпотужніших бальнеологічних потенціалів у Європі. Поєднання мінеральних вод різних бальнеологічних груп та різноманітних лікувальних грязей створює унікальні умови для розвитку лікувально-оздоровчого та рекреаційного туризму. Регіон має не лише значні природні ресурси, але й потужну санаторно-курортну інфраструктуру, що забезпечує високий рівень медико-профілактичних послуг [45].

Природні ресурси проходять низку послідовних стадій, перш ніж їх можна залучити до сфери лікувально-оздоровчого туризму. На рис. 2.1 подано узагальнену концептуальну модель основних етапів формування та споживання туристичного лікувально-оздоровчого продукту, що ґрунтується на використанні природних чинників. У цьому контексті трансформація природних ресурсів у виробничі фактори є багатогранним процесом, який здійснюється різними зацікавленими сторонами та включає аналіз ринку, організацію виробництва та забезпечення задоволення попиту на оздоровчі туристичні послуги.

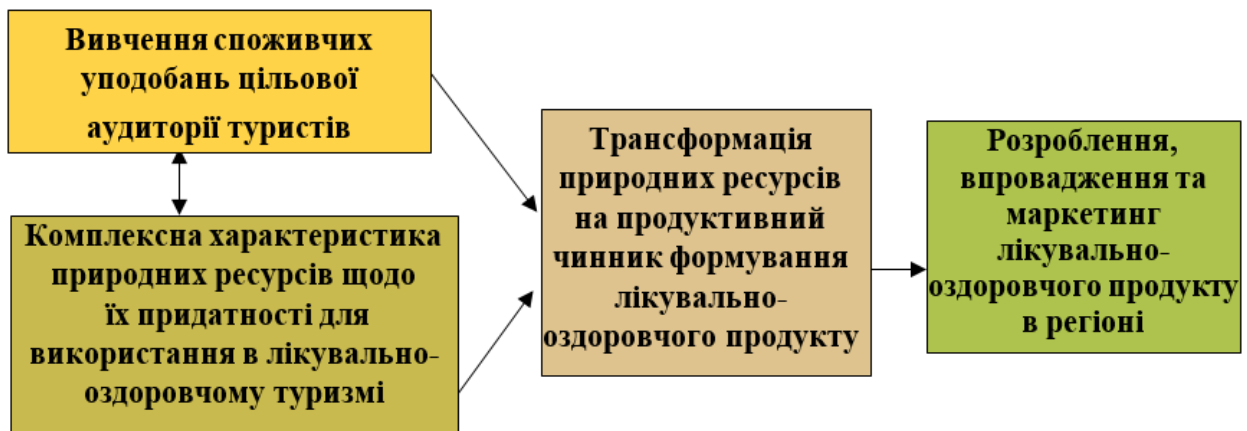

Рис. 2.1. – Концептуальна схема трансформації природних ресурсів

Джерело: власна розробка автора

Рисунок відображає послідовну модель формування лікувально-оздоровчого туристичного продукту на основі природних ресурсів регіону. Логіка схеми починається з аналізу споживчих уподобань цільової аудиторії, що визначає параметри попиту. Наступним етапом є комплексна оцінка природних лікувальних ресурсів щодо їх придатності до використання в оздоровчому туризмі. На основі цього здійснюється трансформація природних чинників у структурований туристичний продукт через їх наукове, технологічне та інфраструктурне опрацювання. Завершальним етапом є розроблення, впровадження та маркетинг сформованого продукту в регіоні, що забезпечує його конкурентоспроможність на туристичному ринку.

Таким чином, Україна володіє значним потенціалом як для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, так і для розширення міжнародного туристичного потоку. Потужна культурно-історична та природна база створює передумови для інтенсивного зростання цього виду туризму, а за умови ефективного маркетингового позиціонування та модернізації туристичної інфраструктури кількість іноземних гостей, які прибувають з метою оздоровлення, може суттєво збільшитися.

Лікувально-оздоровчий туризм Західного регіону України має яскраво виражену ресурсну орієнтацію, оскільки його розвиток ґрунтується на унікальних

природних і культурних передумовах Карпатського та Передкарпатського просторів. Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Волинська, Рівненська та Тернопільська області володіють значним природно-рекреаційним потенціалом, який об'єднує мінеральні води, лікувальні грязі, сприятливі кліматичні умови та розмаїття історико-культурних об'єктів. Національні парки (Карпатський, Сколівські Бескиди, Ужанський, Прип'ять–Стохід), заповідники, сакральна архітектура та музеї формують інтегроване середовище для розвитку лікувально-оздоровчої та рекреаційної діяльності.

Історія функціонування бальнеологічних курортів західноукраїнських областей є багатовіковою. На Львівщині зародження курортної справи пов'язане з виникненням мінеральних джерел у Шклі, Великому Любені, Немирові, Трускавці та Моршині. На Закарпатті традиції використання мінеральних і термальних вод сягають XVII–XVIII століть (Косино, Берегове, Свалява, Поляна, Кваси). Івано-Франківщина вирізняється гірським кліматолікуванням та мінеральними джерелами Яремчанщини й Надвірнянщини. Таким чином, майже кожна область регіону має власні бальнеологічні осередки, що сформували локальні традиції лікувально-оздоровчих практик [46].

У міжвоєнний період Західна Україна — особливо Галичина та Закарпаття — була одним із провідних оздоровчих регіонів Центральної Європи. Карпати з їхніми курортами, санаторіями та кліматичними станціями відігравали значну роль у формуванні рекреаційних потоків із Польщі, Чехословаччини та Угорщини. Львівська й Закарпатська області концентрували більшість оздоровниць, серед яких Трускавець, Моршин, Великий Любін, Ужгородські та Берегівські купальні. Західний регіон, маючи густу мережу мінеральних джерел, був одним із найдинамічніших центрів санаторної справи міжвоєнної Європи.

У XX столітті санаторно-курортне господарство Львівщини, Закарпаття та Прикарпаття активно розбудовувалося та модернізувалося. Трускавець, Моршин, Східниця, Косино й Поляна набули статусу курортів державного значення. Після

Другої світової війни урядові інвестиції сприяли відновленню матеріально-технічної бази, створенню нових профільних санаторіїв, а також розширенню лікувальних програм на основі місцевих природних факторів. У Волинській і Рівненській областях у цей час почали активно вивчати та використовувати сапропелеві й торфові грязі озерно-болотних систем Полісся.

Сучасні природно-рекреаційні передумови Західного регіону є надзвичайно сприятливими для подальшого розвитку лікувально-оздоровчого туризму. Кліматичні ресурси Карпат (гірське повітря, мікротермічні умови, аеротерапія), мінеральні води Передкарпаття та Закарпаття (типу «Нафтуся», гідрокарбонатно-натрієві, вуглекислі, сульфатні), термальні води Берегівщини, торфові грязі Волині та Львівщини формують багатокomпонентну природну базу. Рельєфні особливості регіону сприяють розвитку теренкурів, кліматолікування, оздоровчих маршрутів, зокрема в гірських зонах Закарпаття, Івано-Франківщини та Львівщини [47].

Основні природні ресурси, що формують лікувально-оздоровчий потенціал регіону, розподілені нерівномірно. Львівська область володіє найбільш розвинутими родовищами мінеральних вод для внутрішнього та зовнішнього використання (Трускавець, Східниця, Моршин), Закарпаття — комплексом термальних та високої мінералізації вод (Косино, Берегове, Свалява), Івано-Франківщина — кліматичними та гірськими ресурсами (Яремче, Ворохта, Буковель). Волинь і Рівненщина мають значні запаси сапропелевих та торфових грязей, а Тернопільщина — помірний кліматотерапевтичний потенціал та окремі мінеральні джерела. Сукупність цих чинників визначає Західний регіон як один із найперспективніших центрів лікувально-оздоровчого туризму України.

2.2. Аналіз діяльності основних курортно-рекреаційних зон Західного регіону України

Курортно-рекреаційні зони Західного регіону України становлять унікальний природно-ресурсний та соціально-економічний комплекс, що забезпечує розвиток

оздоровчого, лікувального, бальнеологічного, термального, кліматичного та екотуризму. Регіон охоплює Львівську, Закарпатську, Івано-Франківську, Волинську, Рівненську та Тернопільську області, кожна з яких характеризується специфічними природними умовами, мінерально-сировинною базою та рекреаційною інфраструктурою. У науковому розумінні ці зони формують територіально-рекреаційну систему, що функціонує на основі взаємодії природних лікувальних факторів, антропогенно сформованої інфраструктури та рекреаційного попиту населення.

Бальнеологічні курорти Львівщини та Прикарпаття базуються на унікальних мінеральних водах, які відрізняються хімічним складом, мінералізацією та терапевтичними властивостями. Найвідомішими є:

- Трускавець — світовий бальнеологічний центр, де лікувальний ефект забезпечує гідрокарбонатно-мгнієво-кальцієва вода типу “Нафтусі”, що має виражені детоксикаційні, жовчогінні та імуномодуючі властивості.
- Моршин — курорт із сульфатно-магнієво-кальцієвими водами та високоефективними торф’яними грязями, що використовуються для лікування захворювань травної й ендокринної систем.
- Східниця — багатоджерельний курорт із понад 30 типами мінеральних вод, включно з аналогами Нафтусі, залізистими та лужними водами.

Закарпаття є найбільшим в Україні термальним районом, сформованим унаслідок геотермальної активності Карпатського прогину. Регіон налічує десятки підземних термальних джерел з глибин 800–1500 м, температура яких сягає +40...+60°C. Найвідоміші термальні комплекси: Косино, Берегове, Велятино, Солотвино.

Води цих джерел багаті на кремнієву кислоту, бром, йод, натрій, калій, мікроелементи та характеризуються високим релаксаційним і фізіотерапевтичним потенціалом. Закарпатський термальний пояс науково розглядається як геотермальна лікувальна система континентального типу, яка є перспективною для розвитку SPA-, wellness- та медичного туризму.

Кліматичні та гірські курорти Карпат, Івано-Франківська та частково Закарпатська і Львівська області формують потужний комплекс гірсько-кліматичних рекреаційних ресурсів, що забезпечують розвиток:

- лікувально-кліматичного туризму,
- гірськолижного туризму,
- рекреаційного альпінізму,
- трекінгу та екологічного туризму.

Найважливіші осередки: Яремче, Ворохта, Буковель, курорти Чорногірського та Горганського масивів. Карпатські курорти відзначаються чистим аероіонізованим повітрям, високою фітонцидністю лісів, сприятливим середньогірським кліматом та комплексом природних стимулюючих факторів, що позитивно впливають на респіраторну, серцево-судинну та нервову системи людини. Науково цей регіон розглядається як поліфункціональна рекреаційна система гірського типу.

Грязелікувальні та озерні рекреації Волині й Рівненщини характеризується значними запасами: сапропелевих грязей, торф'яних грязей, слабомінералізованих вод, озерних екосистем природного походження.

Основні рекреаційні центри: Світязь, Пулецьке озеро, Сарненський район, Шацький національний природний парк. Грязелікувальні ресурси Полісся мають протизапальні, регенеративні, термотерапевтичні властивості. Озерні комплекси відзначаються високою біогенністю, екологічною чистотою та сприятливими умовами для кліматотерапії. Ці території формують екологічно орієнтовану рекреаційну систему, що базується на природній чистоті та мінімальній антропогенній трансформації ландшафтів.

Курортно-рекреаційні зони Західного регіону України становлять комплексну поліфункціональну територіально-рекреаційну систему, що включає бальнеологічні, термальні, кліматичні, грязелікувальні та культурно-історичні ресурси. Їх формування обумовлене поєднанням:

- унікальних гідромінеральних та геотермальних ресурсів;

- сприятливих кліматичних умов;
- високої ландшафтної різноманітності;
- розвиненої санаторно-курортної інфраструктури;
- регіональних соціокультурних традицій.

Курортно-рекреаційні зони Західного регіону України формують один із найпотужніших туристичних осередків держави, в основі якого входять унікальні природні лікувальні ресурси, вигідне географічне положення та багатовікові традиції бальнеології. Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Рівненська та Тернопільська області створюють інтегрований курортний простір, який відзначається високим рівнем територіальної диференціації ресурсів та спеціалізації оздоровчих послуг. Аналіз їх діяльності (Табл. 2.4.) дає змогу оцінити сучасний стан, конкурентні переваги, проблеми та потенційні напрями розвитку санаторно-курортного комплексу регіону.

Представлені у таблиці 2.4. дані відображають п'ятирічну кількість туристів, які відвідали основні курортно-рекреаційні зони Західного регіону України. Аналіз показників охоплює період 2019–2023 рр. та містить відомості щодо областей: Львівської, Закарпатської, Івано-Франківської, Волинської, Рівненської та Тернопільської.

Таблиця 2.4. – Аналіз кількості туристів курортно-рекреаційних зон Західного регіону України (2019–2023 рр., тис. осіб)

Рік	Львівська	Закарпатська	Івано- Франківська	Волинська	Рівненська	Тернопільська
2019	520	460	380	150	170	140
2020	300	280	250	120	130	110
2021	410	390	330	160	150	130
2022	480	450	400	180	170	150
2023	530	500	450	210	200	170

Джерело: сформовано автором за даними [14, 15, 22]

У 2019 р. відвідуваність у регіоні перебувала на стабільно високому рівні. Львівська область забезпечувала найбільший туристичний потік – 520 тис. осіб, що свідчить про її провідну роль у рекреаційно-туристичній спеціалізації регіону. Закарпатська область демонструвала другий за значенням показник — 460 тис. осіб, що зумовлено унікальними бальнеологічними й термальними ресурсами. Івано-Франківська область (Карпатський рекреаційний пояс) отримала 380 тис. туристів, що також вказує на високий рівень розвитку гірсько-кліматичного туризму. Регіони Полісся (Волинська, Рівненська, Тернопільська обл.) показали нижчі, але відносно збалансовані показники (150–170 тис. осіб).

У 2020 році, під впливом карантинних обмежень через COVID-19, спостерігається різке падіння рекреаційних потоків у всіх областях: зниження на 40–45 % у Львівській і Закарпатській областях; зменшення на 35–40 % в Івано-Франківській області; зниження на 20–25 % у регіонах Полісся. Такий тренд зумовлений закриттям кордонів, обмеженням мобільності населення та частковим зупиненням діяльності санаторно-курортних комплексів.

У 2021–2022 рр. відбувається поступова активізація туристичних потоків. Львівська, Закарпатська та Івано-Франківська області продемонстрували стабільне щорічне зростання відвідуваності на 20–30 %. У 2022 році більшість областей майже досягли рівня 2019 року, а окремі регіони (Закарпатська, Івано-Франківська) навіть перевищили довоєнний показник. Це пояснюється підвищенням попиту на внутрішній туризм, переорієнтацією українців на безпечніші регіони країни та зростанням інтересу до лікувально-оздоровчих практик у період постпандемічного відновлення.

2023 рік характеризується максимальними показниками відвідуваності за п'ятирічний період. Львівська область досягла 530 тис. осіб, перевищивши базовий показник 2019 року. Закарпатська область отримала 500 тис. туристів, що свідчить про високу конкурентоспроможність термальних і бальнеологічних курортів. Івано-Франківська область також продемонструвала рекордні 450 тис. осіб, підтверджуючи стійкий попит на гірські рекреації.

Поліські області (Волинська, Рівненська, Тернопільська) показують помірне, але стабільне зростання (на 20–30 % порівняно з 2019 р.), що відображає поступовий розвиток місцевих оздоровчих і природно-орієнтованих продуктів. Надалі можемо побачити їх динаміку у графічній формі на Рис. 2.2.

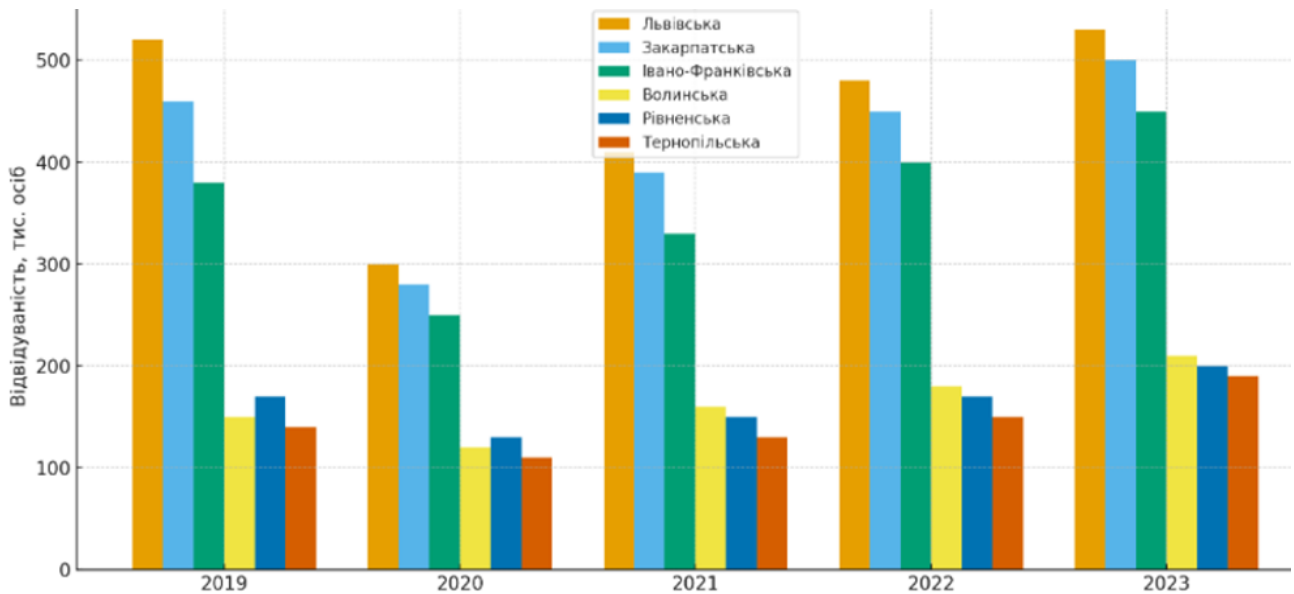

Рис. 2.2. – Динаміка відвідуваності курортно-рекреаційних зон
Західного регіону України

Джерело: сформовано автором на основі джерел [15, 22, 34]

Побудована діаграма на Рис.2.2. візуалізує зміну туристичного потоку між 2019 і 2023 роками та дає змогу виявити регіональних лідерів. Сталістю високих значень вирізняються: Львівська область, як багатoproфільний туристичний центр; Закарпатська область, де домінують бальнеологічні та термальні ресурси; Івано-Франківська область, яка представляє гірсько-кліматичні курорти. У всіх регіонах простежуються однакові фази: пік відвідуваності у 2019 р.,глибокий спад у 2020 р., відновлення у 2021–2022 рр., зростання до рекордних значень у 2023 р. Це свідчить про високу чутливість туристичної галузі до глобальних соціально-економічних криз та одночасно — про високу реактивність ринку внутрішнього туризму.

У гірських і бальнеологічних регіонах темп відновлення був швидшим завдяки явищу “оздоровчої реабілітації населення”. Поліські області демонструють

повільніші, але стабільні тренди, що пояснюється меншою концентрацією інфраструктури та більшою сезонністю попиту. Графічний аналіз свідчить, що до 2023 року галузь не лише відновилася після пандемії, а й вийшла на якісно новий етап зростання, орієнтований на інноваційні wellness-послуги, медичний та оздоровчий туризм.

2.3. Характеристика провідних курортно-рекреаційних центрів Західної України

Львівщина є одним із провідних центрів лікувально-оздоровчого туризму в Україні. Основу її курортної діяльності формують мінеральні води типу «Нафтуся», сульфатно-магнієві води Моршина, гідрокарбонатні й хлоридно-натрієві води Передкарпаття, а також торфові грязі Шкла, Великого Любень та Моршина. Найбільші курортні центри — Трускавець, Моршин, Східниця, Великий Любін та Шкло. Трускавець є міжнародно відомим бальнеологічним курортом, орієнтованим на лікування урологічних, гастроентерологічних і метаболічних порушень.

Рис. 2.3. – Центральний бювет, м. Моршин, Львівська область

Рис. 2.4. – П'ятизірковий готельний комплекс «Три Сини та Донька 5*»,
Смт. Східниця

Моршин спеціалізується на лікуванні травної системи та порушень обміну речовин, демонструючи стабільну динаміку відвідуваності. У Моршині (Рис. 2.3.) функціонує Центральний бювет, де можна отримати мінеральні води з різних джерел. Забір води з бювету можливий лише за наявності санаторної картки. Поруч розташовано два відкритих бювети, де воду можна набрати безкоштовно. Східниця вирізняється різноманіттям мінеральних джерел (Рис. 2.4.), у тому числі й вод типу «Нафтуся», що формують високу конкурентоспроможність курорту.

П'ятизірковий готельний комплекс «Три Сини та Донька 5*», що розташований у центральній частині курорту Східниця Львівської області, є сучасним багатопрофільним рекреаційно-оздоровчим центром європейського рівня. Комплекс створено з урахуванням потреб повноцінного відпочинку, профілактики та реабілітації, а також організації активного дозвілля в природному середовищі Карпат. Готель знаходиться в парковій зоні, оточеній лісами, на відстані близько 100 км від Львова і 20 км від Трускавця, що забезпечує зручну транспортну доступність.

«Три Сини та Донька 5*» функціонує як комплекс з розвиненою лікувальною, спортивною та розважальною інфраструктурою. До послуг гостей пропонуються: медичний центр з інноваційним обладнанням; просторий SPA-комплекс, аквапарк, басейни, сауни, соляна кімната; спортивні об'єкти (тенісні корти, сквош, тренажерні зали, міні-футбольні та універсальні майданчики); розважальні інфраструктурні елементи (нічний клуб, кінотеатр, боулінг, більярдна); ресторани, фіто-бар, лобі-бар; власне мінеральне джерело; туристичне бюро, конференц-зал, послуги трансферу; обладнання та простір для дитячого дозвілля. Широкий спектр сервісів дає змогу комплексно задовольнити потреби відпочивальників різного віку та запитів. Харчування у комплексі здійснюється за системою повного пансіону (шведський стіл). За бажанням гостей надаються дієтичні, дитячі, пісні та вегетаріанські страви. У лобі-барі, що працює цілодобово, доступні додаткові десерти та напої.

Медичний центр орієнтується на лікування та профілактику широкого спектра захворювань, а саме: патологій опорно-рухового апарату; хронічних захворювань органів травлення та дихання; порушень у роботі серцево-судинної та ендокринної систем; дерматологічних та урологічних проблем; розладів обміну речовин та імунної системи. Можливість проходження комплексних діагностично-лікувальних програм робить оздоровлення високоефективним. Для створення насиченого відпочинку гостям пропонуються спортивні та розважальні активності: теніс, волейбол, сквош, боулінг, більярд, міні-футбол, екскурсійні програми, а також унікальна можливість здійснити політ на повітряній кулі. Комплекс адаптований для розміщення сімей з дітьми. У наявності: ігрові кімнати; спортивні майданчики; спеціальне дитяче меню; анімаційні програми; послуги професійних вихователів.

Основними проблемами Львівської області залишаються недостатня модернізація санаторної інфраструктури, нерівномірність розвитку туристичних сервісів та потреба у покращенні транспортної доступності. Таблиця 2.4. відображає зміни туристичного потоку у п'яти провідних курортно-рекреаційних центрах Львівської області — Трускавці, Моршині, Східниці, Великому Любені та Шклі — упродовж 2018–2023 років.

Таблиця 2.4. - Динаміка відвідуваності курортів Львівської області

Рік	Трускавець	Моршин	Східниця	Великий Любінь	Шкло
2018	235 000	150 000	62 000	14 500	11 200
2019	248 000	157 000	66 000	15 300	12 000
2020	140 000	98 000	42 000	8 200	5 400
2021	210 000	135 000	59 000	12 600	10 100
2022	190 000	118 000	53 000	10 100	8 500
2023	260 000	168 000	77 000	17 000	13 400

Джерело: сформовано автором за даними [14, 15, 22]

Аналіз Табл. 2.4. показує, що Трускавець і Моршин стабільно залишаються найбільшими курортами регіону, акумулюючи основну частку рекреантів. У допандемічні роки (2018–2019) спостерігається поступове зростання відвідуваності у всіх курортних зонах. У 2020 році, під впливом пандемічних обмежень, у всіх населених пунктах фіксується різке зниження кількості відвідувачів — найбільш відчутне у Трускавці (до 140 тис.) та Моршині (до 98 тис.). Починаючи з 2021 року, відбувається поступове відновлення санаторно-курортної діяльності. До 2023 року більшість курортів перевищили або досягли рівня 2019 року, що свідчить про відновлення попиту на бальнеологічні та оздоровчі послуги. Найбільший приріст продемонстрували Трускавець (260 тис.) та Моршин (168 тис.), що підкреслює їхню ключову роль у регіональній рекреаційній системі. Менші курорти — Великий Любінь та Шкло — також характеризуються позитивною динамікою після 2021 року, однак їхні показники залишаються порівняно стабільними.

Закарпаття має один із найунікальніших у Європі комплексів термальних вод, що формує основу його лікувально-оздоровчої діяльності. Найвідоміші термальні комплекси — Косино, Берегове (Рис. 2.5.), Велятино (Рис. 2.6.), Ужгородський район, — залучають значну кількість як українських, так і іноземних туристів. Води Закарпаття характеризуються високим вмістом мікроелементів та лікувальними властивостями, придатними для терапії опорно-рухового апарату, серцево-судинних та неврологічних захворювань.

Рис. 2.5. – Оздоровчий комплекс «Жайворонок» у м. Берегово, Закарпатська обл

Рис. 2.6. – Термальні води у с. Велятино, Закарпатська обл.

Термальний комплекс «Косино» базується на використанні високотемпературних геотермальних вод, що надходять із глибини близько 1 200–1 500 м та мають температуру до +60–65°C. Хімічний склад води представлений бромом, йодом, кремнієвою кислотою, натрієм та низкою мікроелементів, що забезпечує виражений релаксаційний, судинорозширювальний та загальнооздоровчий ефекти. З наукової точки зору Косино є прикладом геотермальної рекреаційної системи континентального типу, де поєднані природні ресурси та сучасна SPA-інфраструктура.

Термальна вода Берегівського родовища характеризується високою мінералізацією та своєрідним складом, аналогічним водам деяких родовищ Угорщини. Підземні води містять підвищену концентрацію солей, натрію, кальцію, калію та кремнію, що забезпечує протизапальну, регенеративну та судинно-терапевтичну дію. Комплекс у Берегові функціонує на базі басейнів із природним підігрівом, що робить його цінним для лікувально-профілактичних та реабілітаційних процедур, особливо при захворюваннях опорно-рухового апарату та периферичного кровообігу.

Термальні джерела Велятина відзначаються високим вмістом хлоридно-натрієвих та гідрокарбонатних компонентів, а температура води становить близько +36–40°C, що є оптимальним для тривалих терапевтичних процедур. Води сприятливо впливають на функціонування нервової, серцево-судинної та ендокринної систем, а також застосовуються у програмах реабілітації після хронічних запальних процесів. Комплекс має всі ознаки локальної геотермальної оздоровчої системи, що успішно поєднує природні ресурси з курортною інфраструктурою. Термальні комплекси Косино, Берегове та Велятино формують унікальний геотермальний кластер Закарпаття, який характеризується високими температурними показниками вод, багатим мінеральним складом та доведеною лікувальною ефективністю. Вони мають значний потенціал для розвитку медичного, рекреаційного та SPA-туризму на національному й міжнародному рівнях.

Окрім термальних вод, область має багату мережу мінеральних джерел: Свалява, Поляна, Келечин, Сойми, Кваси. Це формує потужну базу для бальнеотерапії та підвищує рекреаційну міцність регіону. Водночас курорти Закарпаття активно розвивають комплексні пропозиції — готельно-оздоровчі комплекси, SPA-центри, медичний wellness. До важливих викликів регіонуможна віднести потребу у стандартизації медичних послуг, підвищення якості сервісу та забезпечення екологічної стійкості при зростаючій інтенсивності туристичних потоків.

Івано-Франківщина має високий кліматолікувальний потенціал завдяки гірському повітрю та сприятливим умовам для аеротерапії. Основні центри оздоровчого туризму — Яремче, Ворохта, Буковель, Надвірна — спеціалізуються на реабілітаційних програмах, відновленні дихальної системи, загальному оздоровленні та активних видах рекреації. Яремче (Рис. 2.7.) вирізняється унікальними лісовими масивами, високою фітонцидністю повітря та природними ландшафтами, які створюють оптимальні умови для кліматотерапії, реабілітації дихальної системи та загального зміцнення організму. Курорт активно використовується у програмах профілактики стресових та хронічних респіраторних станів. Ворохта — один із провідних центрів високогірного оздоровлення та спортивної підготовки. Завдяки аероіонізованому повітрю, середньогірському клімату та умовам для рухової активності курорт ефективний у кардіореспіраторній реабілітації, адаптаційних програмах.

Буковель (Рис. 2.8.) є найбільшим гірськолижним і SPA-курортом України, де природні кліматичні ресурси поєднані з сучасною оздоровчою інфраструктурою. Цей комплекс активно використовується для фізичної реабілітації, активних форм рекреації, відновлення після стресових навантажень та профілактики гіподинамії.

Надвірна спеціалізується на природно-орієнтованих формах рекреації, включаючи прогулянки, лісотерапію, легкі гірські маршрути. Курортні умови сприяють нормалізації дихальної функції, покращенню роботи серцево-судинної системи та загальному оздоровленню, завдяки поєднанню чистого повітря, помірного клімату та природних ландшафтів.

Рис. 2.7. – Яремче

Рис. 2.8. Колесо огляду в Буковелі біля Озера Молодості

Яремче, Ворохта, Буковель і Надвірна утворюють клімато-оздоровчий комплекс Карпат, що орієнтований на реабілітаційні програми, підтримку дихальної системи та розвиток активних форм рекреації. Завдяки природним умовам та інфраструктурі ці центри мають значний потенціал для розвитку медичного й оздоровчого туризму. Хоча область не має такої концентрації мінеральних вод, як Львівщина чи Закарпаття, вона компенсує це унікальними кліматичними умовами та ландшафтними ресурсами, що забезпечують високу туристичну привабливість. Курортні території Прикарпаття активно поєднують wellness- та SPA-послуги зі спортивно-оздоровчими видами туризму. Основними проблемами регіону є сезонність попиту, нерівномірна розвиненість інфраструктури та зростаючий антропогенний тиск на природні комплекси [48].

Волинь відома своїми сапропелевими грязями та озерно-болотними лікувальними ресурсами. Найбільш значущі рекреаційні зони — озера Світязь, Пулемецьке, Турське, а також санаторії Шацького району. Сапропель Волині використовується у лікуванні дерматологічних, неврологічних і гінекологічних захворювань. Також область має значний гідромінеральний потенціал, хоча ступінь освоєності ресурсів залишається недостатньою. Основні виклики пов'язані з модернізацією матеріально-технічної бази та необхідністю розширення спектра оздоровчих програм. Рівненщина має значні запаси органо-мінеральних грязей, а також карстові озера, що використовуються у санаторно-курортній діяльності. Регіон спеціалізується на лікуванні захворювань опорно-рухового апарату, нервової системи та реабілітації після травм. Найвідоміші об'єкти — санаторій «Червона Калина» та курортні комплекси з використанням сапропелевих грязей. Хоча регіон менш розвинений у плані інфраструктури, ніж сусідні області, він має високий природний потенціал і перспективи для інвестицій.

Тернопільщина спеціалізується переважно на кліматотерапії та рекреаційній інфраструктурі, а також використовує окремі мінеральні джерела й ресурси озерних систем (наприклад, Теребовля, Заліщики). Область має сприятливі умови для

відпочинку, реабілітації та загальнооздоровчих програм. Однак відсутність великих бальнеологічних центрів обмежує можливості регіону та вимагає розвитку спеціалізованих оздоровчих комплексів.

Аналіз діяльності курортно-рекреаційних зон Західного регіону України свідчить про значну диференціацію ресурсного потенціалу й рівня розвитку інфраструктури. Львівщина та Закарпаття є провідними центрами бальнеології та термального лікування; Івано-Франківщина — лідером кліматолікування та гірської рекреації; Волинь та Рівненщина вирізняються грязелікувальними ресурсами; Тернопільщина має перспективи розвитку загальнооздоровчого туризму.

Західний регіон загалом має всі передумови для формування потужної кластерної моделі лікувально-оздоровчого туризму, проте потребує модернізації інфраструктури, підвищення сервісних стандартів, екологічного моніторингу та впровадження інновацій у санаторно-курортну діяльність.

2.4. Екологічні аспекти організації та розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Західному регіоні України

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму тісно пов'язаний із якісним станом довкілля та раціональним використанням природних лікувальних ресурсів. Саме екологічна складова визначає рівень конкурентоспроможності курортних територій, безпечність туристичних послуг і довгострокову стійкість туристичної інфраструктури. У цьому контексті Західний регіон України вирізняється значним природно-ресурсним потенціалом, який за умови екологічно виваженого управління може стати основою сталого розвитку лікувально-оздоровчого туризму.

Західний регіон України характеризується сприятливими природно-кліматичними умовами, що формують високий лікувально-оздоровчий потенціал території. Гірсько-лісові ландшафти Карпат, помірно континентальний клімат, висока лісистість, чисте атмосферне повітря та наявність значних запасів мінеральних і термальних вод створюють унікальні умови для розвитку санаторно-курортної діяльності.

Особливу роль відіграють бальнеологічні ресурси регіону, представлені мінеральними водами різного хімічного складу та температурного режиму, які використовуються для лікування захворювань органів травлення, опорно-рухового апарату, серцево-судинної та нервової систем. Поєднання природних лікувальних факторів із мальовничими ландшафтами сприяє формуванню комплексних туристичних продуктів, орієнтованих на відновлення фізичного та психоемоційного стану відвідувачів. Таким чином, природно-екологічні умови Західного регіону України є базисом для організації лікувально-оздоровчого туризму, водночас вимагають дотримання принципів екологічної доцільності та збереження природного середовища [49].

Якість довкілля є ключовим чинником ефективності лікувально-оздоровчого туризму, оскільки безпосередньо впливає на лікувальні властивості природних ресурсів і комфортність перебування туристів. Основними показниками екологічного стану курортних територій виступають чистота атмосферного повітря, стан поверхневих і підземних вод, рівень шумового та техногенного навантаження, а також збереженість природних ландшафтів.

Більшість відомих курортів Західного регіону України розташовані поза зонами інтенсивного промислового розвитку, що забезпечує відносно сприятливу екологічну ситуацію. Водночас збільшення туристичних потоків, розвиток транспортної інфраструктури та розширення забудови курортних зон призводять до зростання антропогенного тиску на довкілля. Це, у свою чергу, може негативно впливати на якість природних лікувальних ресурсів, знижувати рекреаційну привабливість територій і створювати ризики для здоров'я відпочивальників. У зв'язку з цим важливого значення набуває систематичний екологічний моніторинг курортних територій, що дозволяє своєчасно виявляти негативні тенденції та впроваджувати коригувальні природоохоронні заходи.

Інтенсивний розвиток лікувально-оздоровчого туризму супроводжується зростанням антропогенного навантаження на природні екосистеми регіону.

Основними екологічними проблемами є надмірна експлуатація мінеральних вод, порушення водного балансу територій, забруднення поверхневих вод побутовими стоками, деградація ґрунтів та накопичення твердих побутових відходів.

Особливо гостро ці проблеми проявляються у періоди пікового туристичного навантаження, коли чисельність відвідувачів суттєво перевищує екологічну ємність курортних територій. За відсутності ефективного управління це може призвести до втрати лікувальних властивостей природних ресурсів і погіршення екологічної ситуації загалом. Таким чином, питання регулювання антропогенного впливу є одним із ключових завдань у системі управління розвитком лікувально-оздоровчого туризму.

Забезпечення сталого розвитку лікувально-оздоровчого туризму вимагає впровадження комплексу екологічно орієнтованих принципів і управлінських інструментів. До основних із них належать раціональне використання природних ресурсів, мінімізація негативного впливу туристичної діяльності на довкілля, застосування екологічно чистих технологій та формування екологічної свідомості учасників туристичного процесу. Важливу роль відіграє впровадження систем екологічного менеджменту в санаторно-курортних закладах, зокрема заходів з енергоефективності, водозбереження, сортування та утилізації відходів. Такі підходи дозволяють не лише зменшити негативний вплив на довкілля, а й підвищити імідж курортів як екологічно відповідальних туристичних дестинацій.

Значна частина лікувально-оздоровчих маршрутів Західного регіону України проходить через території природно-заповідного фонду, що зумовлює необхідність поєднання туристичної діяльності з вимогами охорони природи. Національні природні парки та інші заповідні об'єкти створюють сприятливі умови для розвитку екологічно орієнтованих форм оздоровчого туризму, зокрема кліматотерапії, ландшафтотерапії та рекреаційних прогулянок. Ефективне екологічне управління на рівні регіону та територіальних громад дозволяє узгодити інтереси розвитку туризму з потребами збереження природних ресурсів, що є запорукою довгострокового функціонування лікувально-оздоровчих дестинацій.

Важливим екологічним аспектом розвитку лікувально-оздоровчого туризму є інтеграція принципів просторового планування та зонування курортних територій з урахуванням їх рекреаційної ємності. Визначення допустимого навантаження на природні комплекси дозволяє запобігти деградації ландшафтів, виснаженню лікувальних ресурсів та погіршенню екологічних характеристик середовища. Застосування екологічно обґрунтованого зонування сприяє гармонійному поєднанню лікувально-оздоровчих, рекреаційних і природоохоронних функцій території, а також забезпечує просторову організацію туристичної інфраструктури відповідно до екологічних обмежень [51].

Крім того, перспективним напрямом екологізації лікувально-оздоровчого туризму в Західному регіоні України є впровадження інноваційних екологічних практик і «зелених» стандартів управління курортами. Йдеться про використання відновлюваних джерел енергії, екологічно безпечних матеріалів у будівництві та реконструкції санаторно-курортних об'єктів, розвиток екологічного транспорту, а також застосування цифрових технологій для моніторингу стану довкілля. Такі заходи сприяють зниженню негативного впливу туристичної діяльності на природне середовище, підвищують якість лікувально-оздоровчих послуг і формують позитивний екологічний імідж Західного регіону України як сучасної та сталого розвитку туристичної дестинації.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В ЗАХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

3.1. Формування туристичного іміджу Західних регіонів України як безпечного оздоровчого регіону в умовах сьогодення

У сучасних умовах геополітичної нестабільності, трансформації туристичного ринку та зростання попиту на безпечні та оздоровчі форми подорожей Західні регіони України отримують стратегічну можливість посилення свого туристичного іміджу. Лікувально-оздоровчі ресурси Карпатського та Передкарпатського регіонів, наявність унікальних мінеральних вод, високогірний клімат, сучасна рекреаційна інфраструктура та відносно безпечне середовище формують конкурентоспроможну спеціалізацію регіону на європейському туристичному ринку. Формування іміджу території як безпечного та оздоровчого простору є ключовою передумовою розвитку внутрішнього туризму, збільшення туристичних потоків та підвищення соціально-економічної стійкості регіонів

Туристичний імідж — це інтегральне уявлення про територію, що включає її рекреаційні ресурси, рівень безпеки, культурно-історичну спадщину, якість сервісу, інфраструктурне забезпечення та інформаційну впізнаваність. У контексті оздоровчого туризму ключове значення мають такі компоненти іміджу:

- природно-ресурсний потенціал (мінеральні води, термальні джерела, кліматичні та ландшафтні ресурси);
- безпековий компонент, що включає фізичну, екологічну та медичну безпеку;
- стан інфраструктури: медико-реабілітаційні центри, санаторно-курортні комплекси, готелі, транспорт;
- інформаційно-репутаційний складник — наявність промоційних стратегій, впізнаваність бренду, позиціонування на внутрішньому та міжнародному ринку.

Методологія формування іміджу ґрунтується на комплексному аналізі ресурсної бази, оцінці конкурентних переваг, вивченні попиту споживачів та застосуванні сучасних маркетингових інструментів — територіального брендингу, туристичного PR, цифрового маркетингу, картування рекреаційних локацій.

Таблиця 3.1. узагальнює основні групи чинників, що визначають формування сучасного туристичного іміджу Західних регіонів України та забезпечують їх позиціонування як безпечного та оздоровчого простору. Вона структурує ключові елементи впливу, розкриває їх змістове наповнення та пояснює, яким чином кожен із цих факторів формує позитивне сприйняття території серед туристів.

Таблиця 3.1. – Основні чинники формування туристичного іміджу Західних регіонів України як безпечного оздоровчого регіону

Група чинників	Зміст та характеристика	Значення для іміджу регіону
Природно-оздоровчі ресурси	Мінеральні води (Трускавець, Моршин, Східниця), термальні води (Косино, Берегове, Велятино), кліматичні ресурси Карпат, чисте повітря, заповідні території	Формують основу для бальнео-, клімато- та wellness-туризму; підсилюють конкурентоспроможність регіону
Безпековий компонент	Відносна воєнна безпека, низький рівень екологічних ризиків, стабільна санітарно-епідеміологічна ситуація	Забезпечує довіру туристів, сприяє вибору регіону для сімейного та оздоровчого відпочинку
Інфраструктурні умови	Розвинуті санаторно-курортні комплекси, сучасні медичні центри, готельна база, транспортна доступність	Підвищують якість туристичних послуг, забезпечують комфортне перебування
Маркетингові інструменти та брендинг	Регіональні туристичні бренди, системи промоції, цифрові платформи, інформаційні кампанії	Створюють впізнаваність регіону, посилюють його репутацію на внутрішньому та міжнародному ринку
Соціально-економічні умови	Підтримка місцевих громад, розвиток малого бізнесу, інвестиції у сферу рекреації	Забезпечують стале функціонування туристичної сфери та позитивний імідж регіону

Джерело: сформовано на основі власних досліджень

Таблиця 3.1. показує багатофакторний характер формування туристичного іміджу, підкреслюючи, що його створення є результатом комплексної взаємодії природних, безпекових, інфраструктурних та комунікаційних елементів. Першою групою виділено природно-оздоровчі ресурси, що становлять фундамент конкурентоспроможності регіону. Наявність мінеральних і термальних вод, сприятливих кліматичних умов, екологічно чистих територій та національних парків забезпечує розвиток бальнеологічного, кліматичного та wellness-туризму. Ці ресурси формують природну основу іміджу регіону як території з високим оздоровчим потенціалом.

Друга група — безпековий компонент, що набуває особливої ваги в умовах сучасних викликів. Відносно стабільна ситуація у західних областях, низькі екологічні ризики та контроль санітарно-епідеміологічних умов створюють передумови для довіри туристів. Саме відчуття безпеки стає однією з ключових причин вибору цих територій для оздоровлення та сімейного відпочинку.

До третьої групи належать інфраструктурні умови — ступінь розвиненості санаторно-курортної бази, медичних центрів, готельного фонду та транспортної логістики. Сучасна інфраструктура не лише підвищує якість туристичних послуг, а й створює комфортне середовище перебування, що позитивно впливає на загальне іміджеве сприйняття регіону.

Четверта група — маркетингові інструменти та брендинг, які забезпечують впізнаваність регіону на внутрішньому й міжнародному ринках. Використання цифрових платформ, регіональних брендів, PR-кампаній та інноваційних методів просування сприяє формуванню привабливого образу Західної України як безпечної оздоровчої території. Окремо виокремлено соціально-економічні умови, що забезпечують сталий розвиток туристичної сфери. Підтримка місцевих громад, розвиток малого бізнесу та інвестиційні процеси формують сприятливе середовище для ефективного функціонування регіонального туризму, що додатково зміцнює позитивний імідж території.

Західні регіони України (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська, Волинська, Рівненська області) вирізняються високою концентрацією природних лікувальних ресурсів:

- Бальнеологічні ресурси, Трускавець, Моршин, Східниця — одні з найбільших центрів бальнеотерапії у Європі, відомі мінеральними водами типу «Нафтуся», «Брусницька», «Моршинська». Розвинута інфраструктура санаторно-курортного лікування забезпечує сталий туристичний попит.

- Термальні комплекси Закарпаття, Косино, Берегове, Велятино — унікальні за хімічним складом термальні води сприяють лікуванню опорно-рухового апарату, серцево-судинних та неврологічних захворювань. Об'єкти відповідають сучасним вимогам безпеки та сервісу, що підсилює їх іміджеву привабливість.

- Кліматичні та гірськолижні курорти, Буковель, Яремче, Ворохта, Славське — центри активної та оздоровчої рекреації з високим рівнем інфраструктурного розвитку. Карпатський клімат сприяє реабілітації дихальної системи, зміцненню імунітету та відновленню організму.

- Екологічно чисті території та природно-заповідний фонд, Національні природні парки (Карпатський, Сколівські Бескиди, Ужанський, Синевир) формують стійкий образ регіону як екологічно безпечного простору.

Ресурсна насиченість регіону створює основу для позиціонування Західної України як «оздоровчого поясу» держави, що має високий потенціал для іміджевого просування не тільки на всеукраїнському, а й міжнародному рівнях.

У сучасних умовах безпека стала одним з провідних чинників вибору туристом місця відпочинку. Для Західних регіонів характерні такі переваги:

- Територіальна віддаленість від зон високого ризику. Регіони Карпатського макрорегіону мають відносно низький рівень небезпек воєнного характеру, що формує сприйняття території як безпечної для перебування туристів.

- Сприятлива екологічна ситуація. Наявність природних лісових масивів, відсутність важкої індустріалізації, чисте гірське повітря та високий рівень

природної фільтрації вод формують екологічний імідж, необхідний для оздоровчого туризму.

- Розвиток медичної інфраструктури. Санаторно-курортні комплекси Західної України активно впроваджують: сучасні реабілітаційні програми, телемедичні консультації, стандарти безпеки (контроль якості води, стерильність процедур, системи евакуації та моніторингу). Це підсилює репутацію регіону як безпечного простору для оздоровлення.

Необхідним є створення єдиного маркетингового бренду типу: «Western Ukraine: Safe & Healthy Region», з чітким акцентом на безпечність, екологічність, природне оздоровлення. Розвиток цифрового іміджу сприяє формуванню інтерактивних туристичних платформ; візуалізації курортних зон (карти, 3D-тури, маршрути); просування регіону на соціальних платформах; інтеграція з сервісами Booking, Google Travel, TripAdvisor.

Розширення спектра оздоровчих послуг, запровадження SPA-програм, wellness-центрів, реабілітаційних пакунків, медичного туризму сприяє удосконаленню іміджу та залученню ширших категорій туристів.

Інформаційно-комунікаційні кампанії застосовують стратегії PR, участь у міжнародних виставках, створення промоційних відеороликів та іміджевих буклетів забезпечує високу впізнаваність регіону. Формування мережевої співпраці сприяє кооперації між органами влади, санаторіями, готельними комплексами, туристичними операторами та громадами дозволяє формувати інтегрований туристичний продукт і зміцнювати імідж території.

Західні регіони України мають значний потенціал для формування іміджу безпечного оздоровчого простору завдяки поєднанню унікальних природно-лікувальних ресурсів, сприятливих кліматичних умов, розвиненої санаторно-курортної інфраструктури та відносно стабільного безпекового середовища. Бальнеологічні, термальні та гірськолижні курорти регіону формують потужну основу для розвитку бальнеотерапії, wellness- і рекреаційного туризму. Водночас сучасні

маркетингові інструменти, брендинг і цифрові платформи зміцнюють інформаційну впізнаваність та конкурентоспроможність території. Сукупність природних, інфраструктурних, безпекових та комунікаційних чинників забезпечує формування позитивного туристичного іміджу Західної України та створює сприятливі умови для зростання туристичних потоків і розвитку регіону в умовах сьогодення.

3.2. Інноваційні підходи та тренди: медичний велнес, SPA-індустрія, реабілітаційні програми для військових

У сучасних умовах розвитку оздоровчого туризму особливого значення набуває медичний велнес (medical wellness), що інтегрує профілактичну медицину, здоровий спосіб життя, психоемоційний баланс та індивідуалізовані програми зміцнення здоров'я. На відміну від класичного лікувального туризму, орієнтованого переважно на терапію існуючих захворювань, медичний велнес акцентує увагу на запобіганні хронічним патологіям, ранньому виявленні ризиків та довгостроковій підтримці якості життя. Ключовими характеристиками медичного велнесу є:

- персоналізація послуг (індивідуальні програми харчування, рухової активності, сну, стрес-менеджменту);
- мультидисциплінарний підхід (команда лікарів, психологів, фізичних терапевтів, дієтологів, тренерів з фітнесу та йоги);
- інтеграція доказової медицини і комплементарних практик (фізіотерапія, гідротерапія, релаксаційні методики);
- використання цифрових технологій (моніторинг стану здоров'я через мобільні застосунки, трекери активності, телемедичні консультації).

Медичний велнес поступово стає важливою складовою туристичних продуктів у курортно-рекреаційних регіонах, зокрема в Карпатському та Передкарпатському регіонах, де наявність мінеральних вод, сприятливого клімату та санаторної інфраструктури дозволяє впроваджувати комплексні програми профілактики та відновлення здоров'я.

SPA-індустрія у світовій практиці пройшла шлях від сприйняття SPA як «люксового релаксу» до розуміння її як комплексної оздоровчої технології, що поєднує: гідротерапевтичні процедури (басейни, джакузі, контрастні душі, підводний масаж); теплотерапію (сауни, хамами, інфрачервоні кабінки); таласотерапію (використання морської води, водоростей, морських грязей); терапію на основі природних компонентів (грязі, мінеральні води, лікувальні рослини); SPA-ритуали для відновлення нервової системи (ароматерапія, масажні техніки, медитація). Сучасні SPA-комплекси інтегрують стандарти безпеки, медичний супровід, діагностичні скринінги (вимірювання артеріального тиску, аналіз складу тіла, оцінку стресу), що дозволяє перейти від «естетичного й релаксаційного» формату до функціонального оздоровчого SPA. До актуальних трендів SPA-індустрії належать:

- Медичний SPA (Medical SPA) – поєднання класичних SPA-процедур із лікарським супроводом, фізіотерапією, реабілітаційними програмами, програмами корекції ваги, метаболічного синдрому, порушень опорно-рухового апарату.
- Еко-SPA та локальні природні ресурси – використання місцевих мінеральних вод, лікувальних грязей, фітопрепаратів, меду, ефірних олій, що підсилює регіональну унікальність і розвиток екотуризму.
- Mindfulness та психоемоційний велнес – інтеграція йога-практик, медитацій, дихальних вправ, програм «digital detox» як відповіді на зростання рівня стресу та інформаційного перевантаження.
- Технологізація SPA-послуг – застосування wellness-капсул, сенсорних кімнат релаксації, біофідбек-систем, VR-/AR-технологій для моделювання заспокійливих віртуальних середовищ.
- Пакетні пропозиції «health & retreat» – поєднання SPA-процедур з активним відпочинком (скандинавська ходьба, гірські походи, веломаршрути), освітніми лекціями з нутриціології, профілактики вигорання. У контексті Західних регіонів України розвиток SPA-індустрії органічно пов'язаний із ресурсами

бальнеологічних та термальних курортів, що створює додаткові можливості для формування медико-оздоровчих турпродуктів.

Внаслідок тривалих бойових дій значна кількість військовослужбовців та ветеранів потребує комплексної реабілітації, що включає:

- фізичне відновлення після травм, поранень, оперативних втручань;
- психоемоційну підтримку (посттравматичний стресовий розлад, тривожні та депресивні стани, синдром професійного вигорання);
- соціальну адаптацію та повернення до активного життя й професійної діяльності.

Це вимагає інтегрованих програм, у яких будуть поєднані методи фізичної реабілітації, кінезотерапії, ерготерапії, психотерапії, арт- і музикотерапії, а також елементи медичного велнесу й SPA-практик.

Сучасні реабілітаційні програми для військовослужбовців та ветеранів базуються на таких підходах, як мультидисциплінарні команди, які застосовуються тоді, коли у процес реабілітації залучаються лікарі різних спеціальностей (травматологи, неврологи, кардіологи), фізичні терапевти, психологи, психотерапевти, соціальні працівники, інструктори ЛФК, фахівці з адаптивного спорту. Це забезпечує комплексне бачення проблеми та індивідуалізацію терапії.

Біопсихосоціальна модель реабілітації відбувається тоді, коли відхід від вузько біомедичного підходу до моделі, де одночасно враховуються фізичний стан, психічне здоров'я та соціальне оточення. У рамках цієї моделі роль курортно-рекреаційних територій зростає як платформа для поєднання фізичного відновлення із відпочинком у природному середовищі.

Інтеграція велнес- та SPA-технологій у протоколи реабілітації впроваджується, коли: дозоване використання гідротерапії, басейнів, контрастних процедур для поліпшення кровообігу та зменшення м'язового напруження; застосування мануальних технік і масажу для зняття больового синдрому, корекції посттравматичних змін; впровадження релаксаційних та дихальних практик для

зменшення рівня тривоги, поліпшення сну; використання природних факторів (мінеральні води, лікувальні грязі, кліматотерапія).

Психологічна та психотерапевтична підтримка є також дуже важлива. Значна увага приділяється груповим та індивідуальним програмам: когнітивно-поведінковій терапії, групам підтримки, програмам «ветеран–ветеран», арт-терапії, природно орієнтованим практикам (прогулянки в горах, лісотерапія). Це дозволяє знизити симптоми ПТСР, покращити адаптаційні механізми та відновити довіру до соціального середовища.

Використання цифрових інструментів, таких, як телемедицина, онлайн-консультації психологів, мобільні застосунки для самоконтролю настрою, сну, рівня тривоги, відстеження виконання фізичних вправ доповнюють стаціонарну реабілітацію та забезпечують довгостроковий супровід ветеранів.

Санаторно-курортні комплекси Західних регіонів України, які мають потужну природно-оздоровчу та інфраструктурну базу, можуть виконувати функцію центрів інтенсивної реабілітації для військовослужбовців та ветеранів. Доцільними є:

- створення спеціалізованих реабілітаційних програм для військових з урахуванням профілю поранень та психотравматичного досвіду;
- адаптація SPA- та wellness-послуг до потреб цієї цільової групи (щадні режими, медичний супровід, психоемоційна підтримка);
- розробка пакетів «реабілітаційний ретрит» з поєднанням фізичних процедур, психотерапевтичних сесій, групових занять, активного відпочинку та сімейної участі.

Таким чином, рекреаційно-курортні території виступають не тільки як центри відпочинку, а й як важливі елементи національної системи реабілітації військових, що підсилює їх соціальну місію та іміджеву привабливість.

Сучасні інноваційні підходи в оздоровчому туризмі для реабілітаційних програм для військових базуються на синергії трьох напрямів:

- медичний велнес забезпечує науково обґрунтовану основу для профілактики та підтримки здоров'я, включаючи скринінг ризиків і персоналізовані програми;
- SPA-індустрія надає інструменти для фізичного та психоемоційного розвантаження, використовуючи природні ресурси, технології релаксації та естетичні практики;
- реабілітаційні програми для військових інтегрують ці інструменти в структуровані медико-соціальні маршрути, адаптовані до специфічних потреб військовослужбовців та ветеранів. Впровадження інноваційних практик у цій системі дозволяє: підвищити ефективність відновлення здоров'я, зміцнити туристичний та оздоровчий імідж регіону, реалізувати соціально відповідальну функцію курортно-рекреаційних територій.

3.3. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення

Лікувально-оздоровчий туризм є однією з найбільш динамічних та соціально значущих підсистем туристичної індустрії. Він забезпечує профілактику захворювань, відновлення організму, реабілітацію різних груп населення, а також сприяє соціально-економічному розвитку регіонів, що володіють відповідними природними ресурсами. У сучасних умовах, позначених геополітичними викликами, змінами у структурі туристичного попиту, екологічною невизначеністю та зростанням значення безпеки, формуються нові тренди та проблеми, які визначають функціонування лікувально-оздоровчого туризму в Україні та світі.

Однією з ключових проблем є нестабільність безпекової ситуації, що суттєво знижує інтерес іноземних туристів та трансформує внутрішні туристичні маршрути. Навіть регіони, які мають високий оздоровчий потенціал (зокрема Західна Україна), вимушені адаптовувати свій маркетинг до акцентів «безпечного простору», що підвищує витрати на комунікацію та іміджеві заходи.

Багато санаторно-курортних закладів продовжують працювати за застарілими технологіями, не мають сучасного діагностичного обладнання, високотехнологічних реабілітаційних комплексів, належного транспортного сполучення. Відсутність інвестицій гальмує оновлення матеріально-технічної бази та знижує конкурентоспроможність курортів на міжнародному ринку.

Терапевтичний туризм у багатьох регіонах досі не інтегрує сучасні підходи: персоналізовані програми, wellness-технології, цифровий моніторинг здоров'я, телемедицину, мультидисциплінарні реабілітаційні протоколи. Це призводить до відставання від світових стандартів medical wellness та медичного туризму.

У більшості курортних територій відсутні: єдині регіональні туристичні бренди, комплексні маркетингові стратегії, цифрові платформи для бронювання та віртуального ознайомлення з послугами, регулярні рекламно-промоційні кампанії. Наслідком є низька впізнаваність українських курортів на міжнародному ринку, навіть попри їх ресурсну унікальність. Кадрова нестача проявляється у таких сферах: фізична реабілітація, медична діагностика, курортологія, SPA-менеджмент, психологічна реабілітація, нутриціологія та wellness-напрями. Відтік висококваліфікованих кадрів за кордон поглиблює дисбаланс між попитом і пропозицією послуг.

Окремі курортні зони стикаються з: ризиками забруднення вод, деградацією природних ландшафтів через масовий туризм, зростанням навантаження на інженерні мережі та санітарно-побутові системи. Збереження природних лікувальних ресурсів є критично важливою умовою сталого розвитку галузі.

Світовий тренд переходу від лікування до профілактики визначає перспективність впровадження: персоналізованих програм, заснованих на генетичних, біохімічних та психофізіологічних даних; довгострокових wellness-програм; скринінгових діагностичних пакетів; health-coaching-підходів. Це дозволить позиціонувати українські курорти як учасників глобального ринку medical wellness. Ключовими перспективними напрямками є:

- створення комплексних реабілітаційних центрів;

- оновлення санаторно-курортної бази відповідно до міжнародних стандартів;
- впровадження «розумної» інфраструктури (smart-керування мікрокліматом, водними ресурсами, енергоспоживанням);
- використання телемедицини та дистанційних консультацій;
- цифрові кабінети туриста, 3D-тури, VR-презентації курортів.

Зростання попиту на релаксаційні та профілактичні послуги визначає перспективи: створення комплексів Medical SPA; впровадження процедур на основі місцевих природних ресурсів (мінеральні води, грязі, фітотерапія); формування програм антистрес, анти-ageing, детокс; розвиток wellness-резиденцій та ретрит-центрів. У контексті воєнних подій надзвичайно перспективним є формування на курортних територіях: центрів фізичної та психологічної реабілітації, мультидисциплінарних програм для ветеранів, сімейних реабілітаційних пакетів, програм соціальної адаптації та відновлення працездатності. Цей напрям має не лише медичне, але й значне соціальне та економічне значення. Перспективними є такі заходи:

- розробка єдиного національного бренду у сфері лікувально-оздоровчого туризму; просування українських курортів на міжнародних виставках (ITB Berlin, WTM London);
- створення мультимедійних промокампаній;
- міжнародне партнерство з клініками, страховими компаніями та wellness-мережами.

Пріоритетами є: екологічний аудит курортних територій; раціональне використання мінеральних вод та лікувальних грязей; розвиток екологічних туристичних маршрутів; впровадження «зелених» стандартів у готелях, SPA та медичних центрах; моніторинг антропогенного навантаження.

SWOT-аналіз (Табл. 3.2.) розвитку лікувально-оздоровчого туризму демонструє, що галузь має значний потенціал, зумовлений унікальними природно-лікувальними ресурсами, сприятливими кліматичними умовами, розвиненою

традицією санаторно-курортного лікування та зростанням потреби населення у профілактиці здоров'я. Водночас наявність сучасних тенденцій, таких як розвиток wellness-індустрії, медичного велнесу, цифровізації послуг та розширення реабілітаційних програм для військових, створює нові можливості для зміцнення конкурентоспроможності українських курортів і їхнього позиціонування на внутрішньому та міжнародному ринках.

Таблиця 3.1. - SWOT-аналіз розвитку лікувально-оздоровчого туризму
в умовах сьогодення

S – Strengths (Сильні сторони)	W – Weaknesses (Слабкі сторони)
• Наявність унікальних природно-лікувальних ресурсів (мінеральні води, лікувальні грязі, термальні джерела). • Сприятливі кліматичні умови та екологічно чисті території. • Високий потенціал бальнеологічних та гірськолижних курортів. • Розвинена традиція санаторно-курортного лікування. • Формування спеціалізованих реабілітаційних центрів і програм для військових.	• Застаріла матеріально-технічна база багатьох санаторіїв. • Низький рівень інноваційності та цифровізації послуг. • Обмежена кількість висококваліфікованих фахівців (реабілітологи, SPA-менеджери, wellness-терапевти). • Недостатній рівень міжнародного маркетингу та слабка впізнаваність бренду України. • Фрагментарність державної політики у сфері лікувально-оздоровчого туризму.
O – Opportunities (Можливості)	T – Threats (Загрози)
• Зростання попиту на медичний велнес, SPA та профілактичні програми. • Розвиток реабілітаційних програм для військових як стратегічний пріоритет. • Активна цифровізація туристичної галузі (телемедицина, онлайн-консультації, VR-презентації). • Інтеграція до європейських мереж медичного туризму. • Можливість залучення інвестицій для модернізації курортів. • Розвиток еко- та wellness-маршрутів.	• Геополітична нестабільність та воєнні ризики. • Конкуренція з боку курортів Європи та Азії з високим рівнем сервісу. • Екологічні загрози: надмірне антропогенне навантаження, ризики виснаження природних ресурсів. • Зростання вартості енергоносіїв та комунальних послуг. • Можливий відтік кадрів та зниження якості послуг.

Джерело: сформовано автором

Разом з тим галузь стикається з низкою проблем, серед яких застаріла матеріально-технічна база, недостатня цифровізація, слабка маркетингова активність та значний кадровий дефіцит. Зовнішні загрози, такі як геополітична нестабільність,

конкуренція з боку закордонних курортів та екологічні ризики, посилюють ці виклики. Таким чином, подальший розвиток лікувально-оздоровчого туризму залежить від модернізації інфраструктури, впровадження інновацій та стратегічного управління ресурсами, що дозволить перетворити існуючі слабкі сторони на можливості для зростання.

Розвиток лікувально-оздоровчого туризму в умовах сьогодення пов'язаний як з низкою суттєвих проблем — інфраструктурних, кадрових, маркетингових, екологічних та безпекових, — так і з високим потенціалом для інновацій, міжнародної інтеграції та комплексного оновлення галузі. Перспективи розвитку полягають у модернізації курортів, цифровізації, розбудові wellness-та медичних центрів, зміцненні реабілітаційного потенціалу та формуванні конкурентного туристичного бренду України. Спрямованість на інновації, інтеграцію медичних технологій, адаптацію до потреб військових і цивільного населення, а також екологічну відповідальність визначає стратегічний шлях трансформації лікувально-оздоровчого туризму у висококонкурентну, стійку та глобально привабливу сферу надання послуг.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз дозволив встановити, що лікувально-оздоровчий туризм є багатовимірним соціально-економічним явищем, що поєднує елементи медичної реабілітації, рекреації, санаторно-курортного лікування та профілактики здоров'я. Його сутність визначається взаємодією природних лікувальних ресурсів (мінеральні води, грязі, клімат), інфраструктурних можливостей та організаційно-управлінських механізмів. У процесі еволюції цей вид туризму трансформувався від традиційних водолікарень та бальнеологічних курортів до сучасних wellness-центрів, SPA-комплексів та персоналізованих реабілітаційних програм.

В Україні сформувалася розгалужена система лікувально-оздоровчих закладів, що функціонує на основі нормативно-правових актів та державних стандартів у сфері санаторно-курортного лікування. Факторами розвитку галузі є природно-ресурсний потенціал, рівень медичної інфраструктури, інновації у сфері діагностики та терапії, а також соціально-економічні умови. Методологія досліджень у цьому напрямі ґрунтується на поєднанні системного, географічного, медико-біологічного та соціально-економічного підходів, що забезпечує всебічність аналізу та достовірність отриманих результатів.

Західний регіон України володіє унікальним природно-рекреаційним потенціалом, що включає мінеральні води світового рівня (Трускавець, Моршин, Східниця), термальні джерела Закарпаття (Косино, Берегове, Велятино), карпатські кліматичні та ландшафтні ресурси (Яремче, Ворохта, Буковель), а також грязелікувальні території Полісся. Проведена оцінка свідчить, що ресурсна база є достатньою для масштабного розвитку лікувально-оздоровчого туризму та створення конкурентоспроможного курортного кластеру.

Аналіз діяльності основних курортів показав суттєву диференціацію їх спеціалізації: бальнеологічні — орієнтовані на лікування травної та ендокринної систем, термальні — на релаксацію, профілактику та SPA-процедури, кліматичні — на реабілітацію дихальної та серцево-судинної систем. Однак розвиток стримується

нерівномірністю інфраструктури, старінням частини санаторно-курортної бази, недостатньою інноваційністю послуг та екологічним навантаженням на окремі території. Екологічні аспекти, включаючи стан атмосферного повітря, водних ресурсів, антропогенний вплив туризму та рекреації, потребують системного контролю та екологічного менеджменту.

Перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму у Західній Україні значною мірою залежать від формування іміджу регіону як безпечного та високоякісного оздоровчого простору. Особливо актуальним є створення інтегрованої маркетингової стратегії, спрямованої на внутрішній і зовнішній туристичні ринки, а також розвиток брендів окремих курортів.

Інноваційні тренди, такі як медичний велнес, цифрова діагностика, SPA- та термотерапія, програми відновлення для військових та цивільного населення після стресових впливів, відкривають нові ніші для зростання. Важливими напрямками удосконалення є модернізація інфраструктури, впровадження міжнародних стандартів якості, розширення спектра реабілітаційних послуг, діджиталізація сервісів та підвищення екологічної стійкості курортних територій.

Лікувально-оздоровчий туризм Західного регіону України має значний потенціал для трансформації у провідний рекреаційно-медичний кластер країни та Центрально-Східної Європи. Поєднання унікальних природних ресурсів, історично сформованих курортів, зростаючого попиту на оздоровлення й реабілітацію, а також можливостей інноваційного розвитку створює сприятливі умови для стійкого зростання галузі. Реалізація стратегічних напрямів, запропонованих у роботі, дозволить підвищити конкурентоспроможність західноукраїнських курортів, забезпечити якісне відновлення здоров'я населення та сприятиме соціально-економічному розвитку регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/324/95-%D0%B2%D1%80>
2. Про курорти : Закон України від 05.10.2000 № 2026-ІІІ. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2026-14>
3. Про затвердження Загального положення про санаторно-курортний заклад : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 № 805. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/805-2001-%D0%BF>
4. Про затвердження Порядку забезпечення санаторно-курортними путівками деяких категорій громадян та виплати їм компенсації... : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 № 187. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/187-2006-%D0%BF>
5. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/168-2017-%D1%80>
6. Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021–2025 роки. URL: <https://surl.li/mwsrbe>
7. Про внесення змін до Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021–2025 роки : Розпорядження ЛОВА від 15.09.2025 № 1201/0/5-25ВА. URL: <https://loda.gov.ua/documents/147744>
8. Про затвердження Комплексної програми розвитку туризму в Чернівецькій області на 2024–2025 роки : Розпорядження Чернівецької ОВА від 19.12.2023 № 1319-р. URL: <https://bukoda.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-kompleksnoi-prohramy-rozvytku-turyzmu-v-chernivetskii-oblasti-na-2024-2025-roky>
9. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021–2027 років : (офіційний документ на порталі ЛОВА). URL: <https://loda.gov.ua/documents/49999>

10. Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2021–2023 роки : URL: <https://zaktour.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/prohrama-2020-2023.doc.pdf>

11. Програма розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2024–2026 роки: нормативні документи Закарпатської ОВА (приклад: план/зміни на 2025 рік). URL: https://oda.carpathia.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-u-plan-zakhodiv-na-2025-rik-dlia-realizat_sii-prohramy-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-zakarpatskii-oblasti-na-2024-2026-roky-2

12. Стратегія розвитку Закарпатської області до 2027 року : Рішення Закарпатської обласної ради (PDF). URL: https://zakarpat-rada.gov.ua/docs/rishennya/8/17_sesion/rish1216.pdf

13. Колективні засоби розміщування (методологія/опис статистичного спостереження). Державна служба статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/metaopus/2023/2_03_12_02_2023.htm

14. Дидів І. Б. Вплив активного туризму на фізіологічний і психологічний стан людини. Контексти активного туризму. Присвячується світлій пам'яті Михайла Гамкала: Матеріали науково-практичної конференції (м. Львів, 11 листопада 2024р.). Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024. С. 18-20.

15. Галасюк, С. (2023). Концептуальні підходи до визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм». Економіка та суспільство, (47). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-8>

16. Rutynskyi, M., Petranivskyi, V. (2012). Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини, 29(1), 179–189. URL: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/Rutynskyy-Likuvalno-ozdorovchyy-turyzm-2012.pdf>

17. Dolynska, O. (2024). Розвиток бальнеологічного туризму в Україні. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка.

Країнознавство. Туризм», 9, 153–163. DOI: <https://doi.org/10.25128/> URL: <https://nzg.tnpu.edu.ua/article/view/316046/306722>

18. Дидів І. Б. Вплив Covid-19 та війни на діяльність санаторно-курортних закладів в Україні. Сучасні тенденції розвитку індустрії гостинності: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 жовтня 2024р.). Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2024. С. 307-309.

19. Moroz, S. R., Felenchak, Yu. B. (2019). Сучасні тенденції розвитку санаторно-курортного господарства у туристичному комплексі України. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління, 30(69), 4(2). URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_4/30_69_4_2/19.pdf

20. Economy and Society (2025). Розвиток медичного туризму в Україні: проблеми та перспективи. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/5892/5830/>

21. Дидів І. Б., Дидів А. І. Агротуризм як вид підприємницької діяльності на селі: монографія. Львів: «СПОЛОМ», 2024. 264 с. DOI: <https://doi.org/10.31734/978-617-8385-88-0>

22. Zhelyuk, T. (2021). Медичний туризм: нові напрями та можливості. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/48125/1/%D0%96%D0%B5%D0%BB%D1%8E%D0%BA.PDF>

23. Myronova, H. A. (2024). Правове забезпечення медичного туризму в Україні. URL: <https://surl.li/xunqbp>

24. Dydiv Iryna. Agritourism Cluster as a type of Innovative Tourism Development in Rural Areas. Prospects for the development of the tourism and hospitality industry in Ukraine based on the experience of the European Union: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2023. S. 121-142 с. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-308-8-6>

25. Iryna Dydiv (2023) Trends in Rural Tourism Development in Lviv Region Based on Forecasting. Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in

26. Федоров В.К. Передумови виникнення нових форм лікувально-оздоровчого туризму. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І Вернадського. Серія «Економіка і управління». 2019. Т. 2(63). № 2. С. 171.

27. Motorniuk, U., Synytsia, S., Dydiv, I., Lakiza, V., Garmatiuk, O. (2023). Strategic guidelines for planning the sustainable development of the socio-economic system by ensuring effective personnel management in the economic security. International Journal of Sustainable Development and Planning, Vol. 18, No. 4, S. 1161-1166. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.180420>

28. I. Kolb, P. Kolodii, *I. Dydiv, Ye. Ryzhov, V. Zhyvchuk. Methodology of assessing walking accessibility of the recreation zones in mountainous area by applying data of the high-resolution aerial surveying with UAV and cadastral maps. International Conference of Young Professionals, «GeoTerrace 2023». (2-4 October) Volume 2023 Lviv, Ukraine. <https://eage.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/GeoTerrace-2023-040.pdf>

29. Teodorovych, L. (2021). Tourist branding as a means of realization of the resort potential of Truskavets. Економіка. Управління. Інновації, №2(29). URL: https://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/eui_2021_2_9.pdf

30. Truskavets City (2018). Стратегія розвитку / стратегічні цілі міста Трускавця (офіційний ресурс). URL: <https://tmr.gov.ua/urbanus/strategiia-mista/strategichni-tsili/>

31. Стратегія розвитку Трускавецького субрегіону на період до 2028 року. URL: <https://surl.lu/qjxrvv>

32. Truskavets.ua (2019). About Naftusya water for professionals (огляд для фахівців). URL: <https://truskavets.ua/en/about-naftusya-water-for-professionals/>

33. Shestopalov, V. M. et al. (2019). Наукові/методичні підходи щодо мінеральних вод типу «Нафтуся». URL: <https://geojournal.igs-nas.org.ua/article/view/186891>

34. Колодій П., Колб І., Дидів І. Геоінформаційне оцінювання рекреаційних стежок – приклад селища Східниця. Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій: матеріали XXIV Міжнародного науково-практичного форуму (м. Львів, 4-6 жовтня 2023р.). Львів: ЛНУП, 2023. С. 348-351

35. Ukrainian Research Institute of Medical Rehabilitation and Balneology (2021). Санаторно-курортне лікування та реабілітація: сучасні проблеми та перспективи. URL: https://kurort.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/tezy_30.09-01.10.2021.pdf

36. Дидів І. Б. Роль природних рекреаційних ресурсів у туристичній діяльності. Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень. Географія, туризм, готельно-ресторанна справа. матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Луцьк, 16-17 травня 2023 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С.150-153.

37. Дидів І., Березівська О. Туристично-рекреаційний потенціал санаторно-курортних закладів Львівщини. Економіко-соціальні відносини в галузі фізичної культури та сфері обслуговування. Сучасні тенденції та стратегії розвитку туристичної галузі: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів 27-28 квітня 2023 року). Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2023. С.264-266.

38. Kalinichenko, S. M. (2024). Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму. URL: https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/ujae_2024_r04_a6.pdf

39. Melnyk, L. V., Batichenko, S. P. (2018). Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. Часопис картографії, 19, 41–47. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/items/36f0a5e8-788b-4aee-9a3e-7dd82e28c4ae>

40. Дидів І. Б. Динаміка розвитку сільського туризму та агротуризму на ринку туристичних послуг. Вісник Львівського національного університету природокористування: економіка АПК. 2022. № 29. С. 110-116. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2022.29.110>

41. Zelenco, O. O. (2018). Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму (на прикладі регіонів). URL: https://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/63.pdf
42. Global Wellness Institute (2023). Global Wellness Economy Monitor 2023. URL: https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2023/11/GWI-WE-Monitor-2023_FINAL.pdf
43. Global Wellness Institute (2021). Wellness Tourism (Global Wellness Economy Monitor 2021: sector brief, PDF). URL: https://globalwellnessinstitute.org/wp-content/uploads/2022/02/GWI-WE-Monitor-2021_Wellness-Tourism.pdf
44. Global Wellness Institute (2024). Wellness Tourism Initiative: Trends for 2024 (web resource). URL: <https://globalwellnessinstitute.org/global-wellness-institute-blog/2024/04/30/wellness-tourism-initiative-trends-for-2024/>
45. Dydiv I. Tendence of Rural Green Tourism Development in Ukraine on the basis of forecasting. Zeszyty Naukowe WSTiE. 2022, Tom 22, №2. S. 46–56. <https://zn.wste.edu.pl/images/ZN22.pdf>
46. ETC/UNWTO (2018). Exploring Health Tourism – Executive Summary (PDF). URL: <https://www.caribbeanhotelandtourism.com/wp-content/uploads/2019/04/UNWTO-Health-Tourism-Guide-Exec-Summary-12-2018.pdf>
47. MorshynKurort (n.d.). Мінеральні води Морщина (інформаційний розділ офіційного ресурсу). URL: <https://morshynkurort.net/ua/treatment/min-voda/>
48. Термальні води «Косино» (офіційний сайт). URL: <https://kosino.ua/>
49. Туристичний комплекс «Теплі води» (Велятино) (офіційний сайт). URL: <https://tepli-vody.com.ua/>
50. Мальська М. П., Бордун О. Ю. Медичний туризм: теорія та практика : навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 128 с.
51. UNWTO. (2021a). World tourism barometer and statistical annex. URL: <https://doi.org/10.18111/wtobarometereng>